

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ
του ερευνητικού ερωτηματολογίου για τα
“Ομοφοβικά, λεσβιοφοβικά και
τρανσφοβικά περιστατικά
της σχολικής ζωής μας”

Συγγραφή -Επιμέλεια:

Τριανταφυλλίδου Σταυρούλα

Πολύχρωμο Σχολείο 2021

Αυτό το έγγραφο συντάχθηκε με χρηματοδότηση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ότι αποτυπώνουν την επίσημη θέση του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	5
Μέθοδος	10
Διαδικασία συλλογής δεδομένων	10
Μέσα συλλογής δεδομένων	10
Δείγμα	11
Γράφημα 1 - Ποσοστά φύλου εμπλεκόμενων σε περιστατικά ΟΕ	12
Γράφημα 2 - Σχετικές συχνότητες σεξουαλικού προσανατολισμού εμπλεκόμενων σε περιστατικά ΟΕ	12
Στατιστική Ανάλυση	13
Ευρήματα	13
Χαρακτηριστικά περιστατικών ομοφοβικού εκφοβισμού	13
Γράφημα 3 - Ποσοστά παρατηρητών και θυμάτων ΟΕ	14
Γράφημα 4 - Σχετικές συχνότητες τάξης φοίτησης του θύματος ΟΕ	15
Γράφημα 5 - Σχετικές συχνότητες περιοχής περιστατικού ΟΕ	15
Γράφημα 6 - Ποσοστά χώρων περιστατικού ΟΕ	16
Γράφημα 7 - Ποσοστά επαναληψιμότητας περιστατικού ΟΕ	16
Γράφημα 8 - Σχετικές συχνότητες διάρκειας ΟΕ	17
Παρατηρητές/ριες περιστατικών ΟΕ	18
Γράφημα 9 - Ποσοστά ύπαρξης παρατηρητών σε περιστατικά ΟΕ	18
Γράφημα 10 - Σχετικές συχνότητες χαρακτηρισμών παρατηρητών σε περιστατικά ΟΕ	19
Γράφημα 11 - Σχετικές συχνότητες ιδιοτήτων παρατηρητών σε περιστατικά ΟΕ	20

Αντιδράσεις σε περιστατικά ΟΕ	20
Γράφημα 12 - Σχετικές συχνότητες αντιδράσεων στο περιστατικό ΟΕ	21
Γράφημα 13 - Σχετικές συχνότητες αναφορών του περιστατικού ΟΕ	21
Επιδράσεις περιστατικών ΟΕ στη ζωή των εμπλεκομένων	22
Γράφημα 14 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων στη σχολική ζωή του παρατηρητή ή θύματος	23
Γράφημα 15 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων στη ζωή του παρατηρητή ή θύματος	24
Συγκρίσεις μεταξύ παρατηρητών και θυμάτων	24
Γράφημα 16.1 - Σχετικές συχνότητες φύλου μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών περιστατικού ΟΕ	25
Γράφημα 16.2 - Σχετικές συχνότητες σεξουαλικού προσανατολισμού μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών περιστατικού ΟΕ	26
Γράφημα 17 - Σχετικές συχνότητες τάξεων φοίτησης μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών περιστατικού ΟΕ	27
Γράφημα 18 - Σχετικές συχνότητες επαναληψιμότητας περιστατικού ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών	28
Γράφημα 19 - Σχετικές συχνότητες ύπαρξης υποστηρικτικών παρατηρητών στο περιστατικό ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών	29
Γράφημα 20 - Σχετικές συχνότητες αντιδράσεων στο περιστατικό ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών	30
Γράφημα 21 - Σχετικές συχνότητες αναφορών του περιστατικού ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών	31
Γράφημα 22 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων των περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών	32

Γράφημα 23 - Γράφημα 22 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων των περιστατικών ΟΕ στη ζωή μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών	33
Συγκρίσεις μεταξύ τάξεων φοίτησης	34
Γράφημα 24 - Σχετικές συχνότητες επαναληψιμότητας περιστατικών ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης	35
Γράφημα 25 - Σχετικές συχνότητες διάρκειας περιστατικών ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης	36
Γράφημα 26.1 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης	37
Γράφημα 26.2 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης	38
Γράφημα 26.3 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης	39
Γράφημα 26.4 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης	40
Γράφημα 26.5 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης	41
Γράφημα 27 - Σχετικές συχνότητες αναφοράς του περιστατικού ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης	42
Γράφημα 28 - Σχετικές συχνότητες ύπαρξης υποστηρικτικών και εκφοβιστικών παρατηρητών στα περιστατικά ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης	43
Συμπεράσματα	44
Βιβλιογραφία	49

Εισαγωγή

Ο ομοφοβικός εκφοβισμός (εφεξής: ΟΕ) ορίζεται ως μια ενέργεια που αποσκοπεί στην υποτίμηση, ή τη διάκριση συνομηλίκων λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, είτε πραγματικού, είτε προσλαμβανόμενου (Meyer, 2008), ωστόσο είναι σαφώς συχνότερη στα άτομα με μη ετεροκανονικό σεξουαλικό προσανατολισμό (Kahle, 2017; Moyano & Sánchez-Fuentes, 2020). Όπως και ο εκφοβισμός γενικά, έτσι και ο ΟΕ εκδηλώνεται είτε ευθέως μέσω λεκτικών, ή σωματικών επιθέσεων, είτε έμμεσα με τη διάδοση φημών και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Hong & Garbarino, 2012). Οι ομοφοβικές προσβολές αφορούν ουσιαστικά τη σεξουαλικότητα και το σώμα και φτάνουν σε σημείο που επηρεάζουν τις στάσεις και τις επιθυμίες του θύματος (D'Urso & Pace 2019; D'Urso et al., 2018; Rivers, 2011). Σύμφωνα με την UNESCO (2013), πίσω από τον ομοφοβικό εκφοβισμό κρύβονται ομοφοβικές στάσεις, ο φόβος, η απόρριψη, ή η αποστροφή προς γκέι άτομα, που δεν συμπεριφέρονται σύμφωνα με τους στερεοτυπικούς ρόλους του φύλου.

Στις περιπτώσεις ΟΕ η θυματοποίηση ανδρών αναφέρεται ως ισχυρότερη (D'Urso & Pace, 2019) και συχνότερη (Minton, 2014; Moyano & Sánchez-Fuentes, 2020) σε σχέση με αυτή των γυναικών, το ίδιο ισχύει για τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας συνολικά (Kahle, 2017). Σε αυτήν τη σχέση φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο τα έμφυλα στερεότυπα που συνδέονται με τον ανδρισμό, αφού η αποδοχή των στερεοτύπων αρρενωπότητας έχει φανεί ότι προβλέπει τις στάσεις απέναντι στον ομοφοβικό εκφοβισμό στους άντρες (Romeo & Horn, 2017). Η σχέση αυτή δύναται να εξηγήσει και το γεγονός ότι στον ΟΕ εμφανίζονται συχνότερα οι άντρες και ως θύματα, αλλά και ως θύτες (Ioverno et al, 2020; Minton, 2014). Εύρημα που υποστηρίζεται και από το γεγονός ότι ο ΟΕ είναι συχνότερος στα σχολεία που φοιτούν αποκλειστικά αγόρια, σε σχέση με τα σχολεία

που φοιτούν αποκλειστικά κορίτσια (O'Higgins-Norman, 2009), ως αποτέλεσμα των αντιλήψεων για την "αρμόζουσα", με βάση το φύλο, συμπεριφορά των ανδρών.

Σχετικά με την ηλικία, υποστηρίζεται από τη βιβλιογραφία ότι σε αντίθεση με τον σχολικό εκφοβισμό γενικά, που ξεκινά στην ηλικία των 5 και μειώνεται μετά την ηλικία των 12 ετών, ο ΟΕ ξεκινά στην ηλικία των 6 και αυξάνεται σταθερά καθ' όλη τη διάρκεια της εφηβείας (Sterzing et. al, 2018). Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι η αύξηση αυτή πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι η αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού στους συμμαθητές, που σχετίζεται με μεγαλύτερο ΟΕ, γίνεται μετά την ηλικία των 13 με 14 ετών (Zhao et al., 2021). Ωστόσο, η χρήση κακοποιητικού λόγου ξεκινά από αρκετά νεαρή ηλικία και φαίνεται ότι στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού παρουσιάζει αυξητική πορεία (Espelage et. al, 2018). Επομένως, προτείνονται αντίστοιχες πολιτικές και χρήση κατάλληλων πρακτικών από τις πρώτες κιόλας τάξεις του σχολείου (Poteat & Russell, 2013).

Ακόμη, η γεωγραφική τοποθεσία έχει φανεί να σχετίζεται με τη συχνότητα ΟΕ, καθώς τα φαινόμενα παρενόχλησης και επιθέσεων που σχετίζονται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό είναι συχνότερα σε επαρχιακές περιοχές σε σχέση με αστικά κέντρα (Kosciw & Diaz, 2006; Kosciw et. al, 2014). Σε μια προσπάθεια να εξηγήσουν αυτήν τη διαφορά οι Gottschalk και Newton (2009) καταλήγουν ότι το στίγμα και ο διαχωρισμός προς τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα είναι ίδιος σε επαρχία και αστικά κέντρα, αλλά στην επαρχία το φαινόμενο οξύνεται λόγω της έλλειψης ανωνυμίας που τείνει να χαρακτηρίζει αυτές τις περιοχές. Άλλοι παράγοντες που ενισχύουν την εμφάνιση ΟΕ στα σχολεία φαίνεται να συνιστούν οι μειωμένοι διαπροσωπικοί δεσμοί μεταξύ μαθητών (Wang et al., 2013) καθώς και οι αρνητικές σχέσεις μεταξύ μαθητών και διδακτικού προσωπικού (Elsaesser et al., 2013). Γενικά,

το θετικό σχολικό κλίμα, και παράγοντες όπως η αίσθηση ασφάλειας στο σχολείο και οι ευκαιρίες συμμετοχής των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία (Day et. al, 2019), συνδέονται με μειωμένο ΟΕ.

Ένας, ακόμη, σημαντικός παράγοντας διαφοροποίησης του ΟΕ, από τον σχολικό εκφοβισμό γενικά, είναι ότι οι παρατηρητές/ριες στην περίπτωση του πρώτου επεμβαίνουν ακόμη πιο σπάνια, καθώς έρχονται αντιμέτωποι με μεγαλύτερο κοινωνικό ρίσκο αν εμπλακούν για να σταματήσουν τον εκφοβισμό (Poteat & Vecho, 2015). Ο λόγος φαίνεται να είναι ο φόβος κοινωνικής μετάδοσης, της πιθανότητας δηλαδή να αποδοθεί στον παρατηρητή που επεμβαίνει μη ετεροκανονικός σεξουαλικός προσανατολισμός από τους συμμετέχοντες (Antonio et. al, 2018). Ο Antonio και οι συνεργάτες του (2018) προτείνουν την προώθηση μίας συμπεριληπτικής κοινής ταυτότητας για να μειωθεί ο φόβος κοινωνικής μετάδοσης και να αυξηθεί η παρέμβαση και διακοπή του ΟΕ από τους συμμαθητές. Έχει φανεί, ακόμη, ότι η ίδια η πράξη βοήθειας από τους φίλους είναι πηγή υπερηφάνειας και ενισχύει την αίσθηση του ανήκειν και του σκοπού (Frey et. al, 2015). Η παρέμβαση παρευρισκομένων σε περιστατικά ΟΕ, μέσω της κινητοποίησης των μαθητών, έχει φανεί στο παρελθόν αποτελεσματική με τα κορίτσια να κινητοποιούνται περισσότερο σε σχέση με τα αγόρια (Prochnow). Επίσης, μια ακόμη νέα στρατηγική, η συμμαχία γκέι και στρέιτ, έχει φανεί να μειώνει τα περιστατικά ΟΕ, ακόμα και ένα χρόνο αργότερα (Ioverno et. al, 2016). Οι συμμαχίες αυτές είναι ομάδες στο σχολείο, οργανωμένες από μαθητές, που έχουν ως πρωταρχικό σκοπό την προώθηση του σεβασμού για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου τους (Ioverno & Russell, 2020; Marx & Kettrey, 2016).

Προχωρώντας στην κοινοποίηση του περιστατικού, τα θύματα συχνά αποφεύγουν να μοιραστούν αυτήν την πληροφορία με την οικογένειά τους (Rodrigues et. al, 2016). Πιθανόν αυτό να οφείλεται στον φόβο ότι η αποκάλυψη του περιστατικού και κατ' επέκταση ενός μη ετεροκανονικού προσανατολισμού μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια της οικογενειακής υποστήριξης. Η τελευταία, μαζί με ένα υποστηρικτικό φιλικό περιβάλλον έχουν φανεί να μειώνουν τις αρνητικές συνέπειες του ομοφοβικού εκφοβισμού (Espelage et. al, 2019), επομένως κρίνεται σημαντικό να αρθούν τα εμπόδια που σχετίζονται με την κοινοποίηση του περιστατικού ΟΕ.

Η επίδραση του ΟΕ στη σχολική ζωή των θυμάτων συχνά σχετίζεται με τη μείωση της σχολικής επίδοσης, τις άμεσες ή έμμεσες απουσίες και τη μείωση του αισθήματος του ανήκειν στην κοινότητα του σχολείου (Moyano & Sánchez-Fuentes, 2020). Ακόμη, σε προσωπικό επίπεδο έχουν καταγραφεί συσχετίσεις του ΟΕ με το αίσθημα της μοναξιάς και των δυσκολιών στον ύπνο (Jomar et. al, 2021), σε διπλάσιο βαθμό, σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη μορφή εκφοβισμού. Τέλος, η ομοφοβική θυματοποίηση φαίνεται να προβλέπει αυξημένο άγχος, κατάθλιψη και δυσφορία στα αγόρια ηλικίας από 9 έως 13 με 14 ετών (Jomar et. al, 2021; Wang et. al, 2018).

Ενώ πολύ συχνά έχει ελεγχθεί η αποδοτικότητα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία σχετικά με ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες και σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, λίγη σημασία έχει δοθεί σε άλλες πτυχές της, όπως ο ΟΕ. Με σκοπό να αναδείξουν άλλες πτυχές, η Kantor και οι συνεργάτες της (2021) προέβησαν σε συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνών πάνω σε σχολικά προγράμματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Τα αποτελέσματά τους δείχνουν πως μια συμπεριληπτική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση που ξεκινά από την ηλικία των 5 ετών οδηγεί σε εκτίμηση της σεξουαλικής

ποικιλομορφίας, αποφυγή της βίας από στενούς συντρόφους, ανάπτυξη υγιών σχέσεων, πρόληψη της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, βελτιωμένη κοινωνική/συναισθηματική μάθηση και αυξημένη επικοινωνιακή αγωγή. Το παράδειγμα της Ιρλανδίας δείχνει, επίσης, πόσο σημαντική είναι η εκπαίδευση πάνω σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού από τους δασκάλους. Συγκεκριμένα, από την έρευνα του O'Higgins-Norman (2009) διαφαίνεται ότι η έλλειψη γνώσεων πάνω στο θέμα συνεισέφερε στην αύξηση του ομοφοβικού εκφοβισμού στα Ιρλανδικά σχολεία, μέσω της διάδοσης αρνητικών στερεοτύπων.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι ο έλεγχος περιστατικών ΟΕ στην Ελλάδα και συγκεκριμένα εξετάζονται παράγοντες που αφορούν το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την τάξη φοίτησης του θύματος, την περιοχή και τον χώρο του περιστατικού ΟΕ, την επαναληψιμότητα και τη διάρκεια τους, την ύπαρξη παρατηρητών και τη συμπεριφορά και τον χαρακτηρισμό αυτών, την αντίδραση των θυμάτων, την πιθανότητα αναφοράς του περιστατικού και τέλος την επίδραση αυτών στη ζωή τους, σχολική και μη. Επιπλέον, ελέγχουμε πως οι παραπάνω παράγοντες διαφοροποιούνται όταν το περιστατικό ΟΕ ανακαλείται από το ίδιο το θύμα και πως από κάποιον παρατηρητή, με στόχο να αναγνωρίσουμε τις διαφορετικές ανάγκες που πιθανόν να προκύψουν. Εξετάζουμε, τέλος, τη διαφοροποίηση των σχετικών με το περιστατικό ΟΕ παραγόντων ανάλογα με την τάξη φοίτησης του θύματος, ώστε να είμαστε σε θέση να προσφέρουμε στοχευμένες παρεμβάσεις, ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε ηλικίας.

Μέθοδος

Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η συλλογή δεδομένων έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε είτε απομακρυσμένα, μέσω διαδικτύου, είτε εκ του σύνεγγυς, σε πορείες υπερηφάνειας και διήρκεσε 7 έτη, από το 2011 έως το 2018. Οι συμμετέχοντες σε κάθε περίπτωση καλούνταν να ανακαλέσουν ένα επεισόδιο ομοφοβικής, λεσβιοφοβικής, ή τρανσφοβικής επίθεσης που δέχτηκαν, ή στο οποίο βρέθηκαν μπροστά κατά τη σχολική τους ζωή και στη συνέχεια να απαντήσουν σε μία σειρά σχετικών ερωτήσεων. Διευκρινίστηκε ότι η επίθεση αυτή μπορεί να ήταν: λεκτική (βρισιές, συνθήματα γραμμένα κ.ά.), σωματική (κλωτσιές, μπουνιές κ.ά.), ή να αφορούσε τις σχέσεις με τους συμμαθητές (περιφρόνηση, κουτσομπολιό, καταστροφή προσωπικών αντικειμένων κ.ά.). Οι συμμετέχοντες ενημερώνονταν ακόμη ότι η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική, εμπιστευτική και ανώνυμη.

Μέσα συλλογής δεδομένων

Για την κατασκευή του ερωτηματολογίου προηγήθηκε μια πιλοτική έρευνα με ανοικτού τύπου ερωτήσεις με στόχο να κωδικοποιηθούν οι απαντήσεις και οι ίδιες ερωτήσεις να αποδοθούν με τη μορφή κλειστού τύπου στην κυρίως έρευνα. Από τις συχνότερες απαντήσεις στα ερωτήματα ανοικτού τύπου προέκυψαν οι τιμές των κλειστού τύπου ερωτημάτων που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα και αναφέρονται στη συνέχεια.

Το ερωτηματολόγιο που προέκυψε περιελάμβανε 17 ερωτήματα κλειστού τύπου και 4 ερωτήματα ανοικτού τύπου, με στόχο τα τελευταία να κωδικοποιηθούν εκ νέου και οι συχνότερες απαντήσεις να αποδοθούν σε κλειστού τύπου ερωτήσεις σε μελλοντική έρευνα.

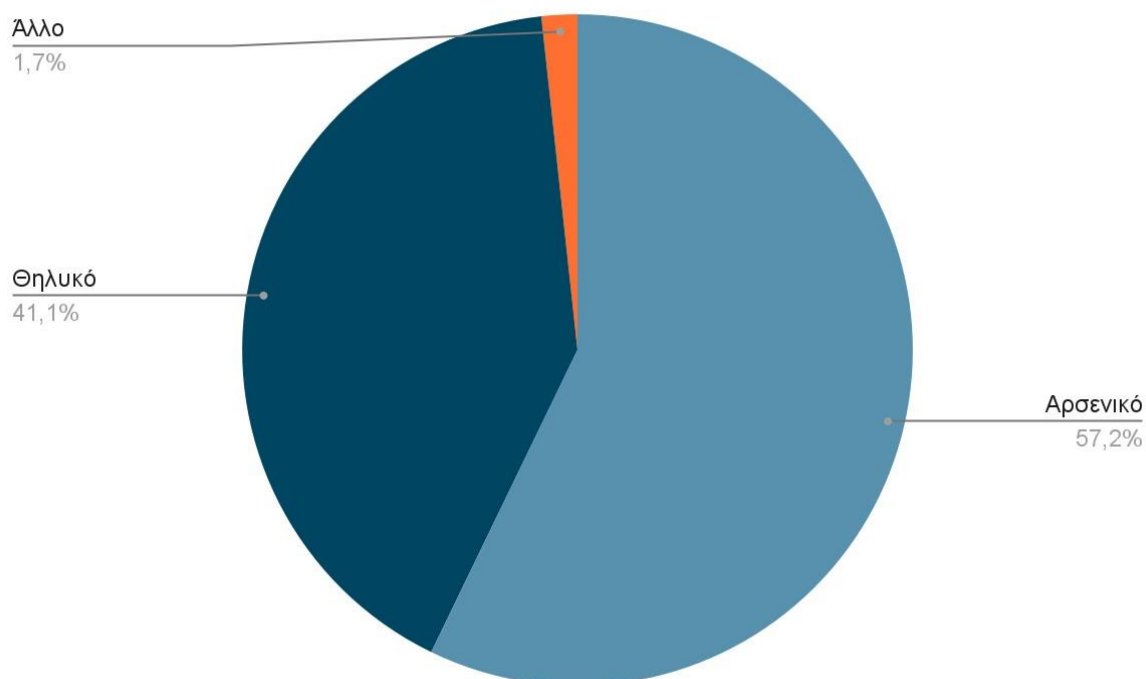
Οι ερωτήσεις που κλήθηκαν να απαντήσουν οι συμμετέχοντες, πέρα από ορισμένα δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, σεξουαλικός προσανατολισμός) ήταν κλειστού τύπου, πολλαπλής επιλογής και σε ορισμένες περιπτώσεις πολλαπλής απάντησης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι ερωτήσεις:

“Είχε εσένα στόχο, ή έγινε μπροστά σου;”, “Τι τάξη πήγαινες τότε (ή τι τάξη πήγαινε το παιδί που δέχτηκε τον εκφοβισμό);”, “Πού έγινε το επεισόδιο;”, “Ήταν μεμονωμένο επεισόδιο, ή επαναλαμβανόταν;”, “Αν επαναλαμβανόταν, για πόσο καιρό συνέβαινε αυτό;”, “Ήταν παρόντα άλλα πρόσωπα;”, “Αν υπήρχαν παρόντες, τι έκαναν;”, “Ποιοι ήταν οι παρόντες;”, “Εσύ, όταν έγινε το περιστατικό πώς αντέδρασες;”, “Ζήτησες υποστήριξη από κάποιον μεγάλο (εκπαιδευτικό, γονέα κλπ);”, “Τι αποτελέσματα είχε αυτό το περιστατικό στη δική σου σχολική ζωή;”, “Τι αποτελέσματα μπορεί να είχε γενικότερα στη ζωή σου;”, “Σε ποιά περιοχή έγινε το περιστατικό;”

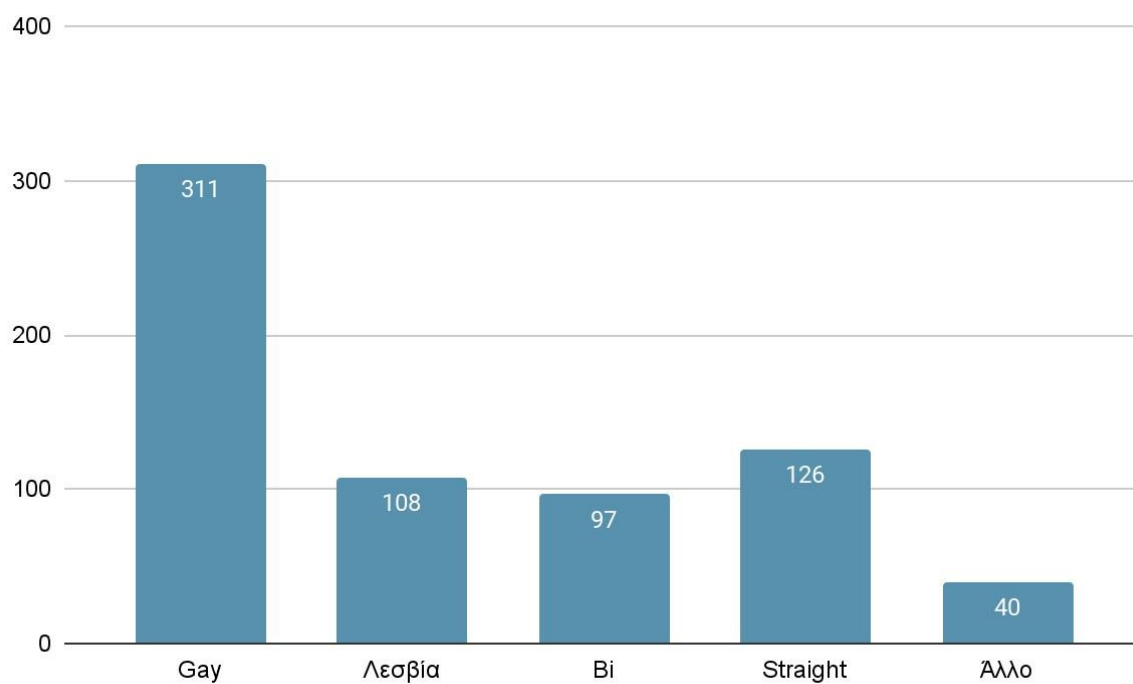
Δείγμα

Το δείγμα αποτελείται από 723 άτομα, 398 άντρες, 286 γυναίκες, ενώ 12 άτομα επέλεξαν άλλο και 27 δεν απάντησαν (Γράφημα 1). Η μέση ηλικία του δείγματος είναι τα 26 χρόνια (από 13 έως 70 έτη), ενώ ο σεξουαλικός προσανατολισμός (Γράφημα 2) είναι κατά 45,6% gay, 15,8% λεσβίες, 14,2% Bi, 18,5% straight και 5,9% άλλο (πανσέξουαλ, ασέξουαλ κ.ά.), με 41 ελλείπουσες τιμές. Το δείγμα, τέλος, περιελάμβανε 14 τρανς και 9 κουήρ άτομα.

Γράφημα 1 - Ποσοστά φύλου εμπλεκόμενων σε περιστατικά ΟΕ

Γράφημα 2 - Σχετικές συχνότητες σεξουαλικού προσανατολισμού εμπλεκόμενων σε περιστατικά ΟΕ

Στατιστική Ανάλυση

Για τις στατιστικές αναλύσεις των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα για τις κοινωνικές επιστήμες SPSS 25.0. Αρχικά υπολογίστηκαν οι συχνότητες και τα περιγραφικά στατιστικά (μέσοι όροι, διάμεσοι και τυπικές αποκλίσεις) για το συνολικό δείγμα καθώς και κάθε αντίστοιχη ομάδα που χρησιμοποιήθηκε σε στατιστικές συγκρίσεις. Προκαταρκτικές αναλύσεις έδειξαν ότι οι τιμές που λείπουν δεν σχετίζονται συστηματικά με τα δεδομένα. Πραγματοποιήθηκαν συγκρίσεις μεταξύ παρατηρητών και θυμάτων περιστατικών ΟΕ, καθώς και μεταξύ των τάξεων φοίτησης του θύματος ΟΕ αφενός, και των δημογραφικών στοιχείων και των στοιχείων της ΟΕ αφετέρου.

Οι αναλογίες συγκρίθηκαν με έλεγχο χ^2 και τα μεγέθη των αποτελεσμάτων μετρήθηκαν είτε με συντελεστή Phi, όταν υπάρχει ένας βαθμός ελευθερίας, είτε με συντελεστή Cramer's V για αναλύσεις με περισσότερους βαθμούς ελευθερίας.

Ευρήματα

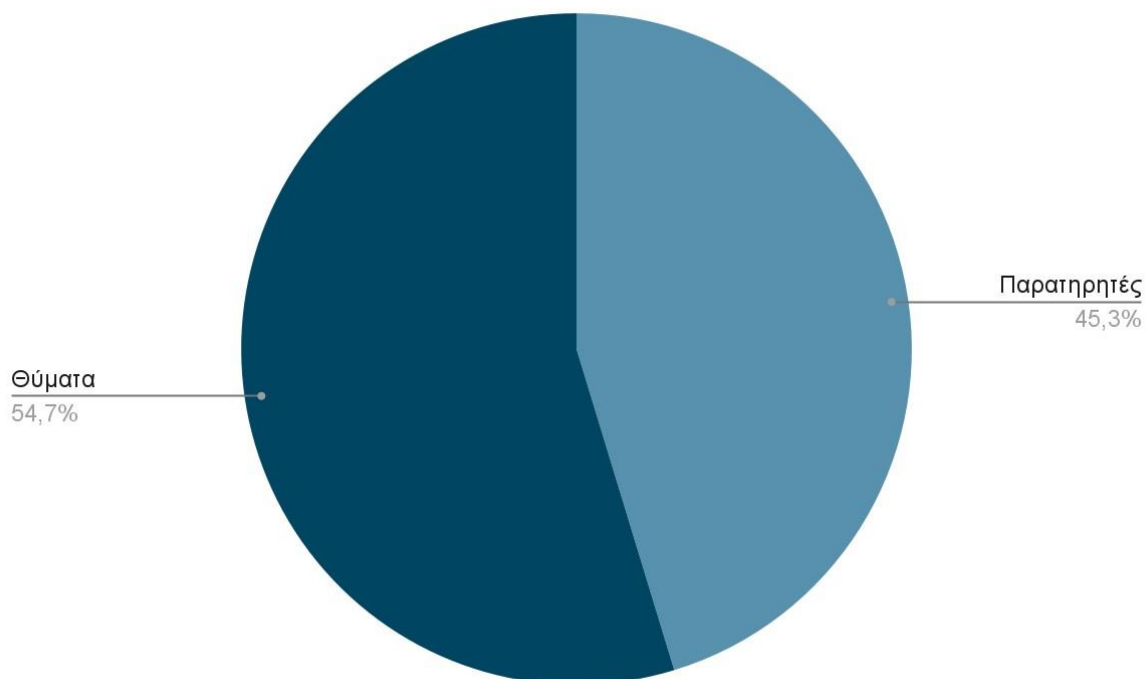
Χαρακτηριστικά περιστατικών ομοφοβικού εκφοβισμού

Τα περιστατικά ομοφοβικού εκφοβισμού στην παρούσα έρευνα ανακλήθηκαν κατά 54,7%

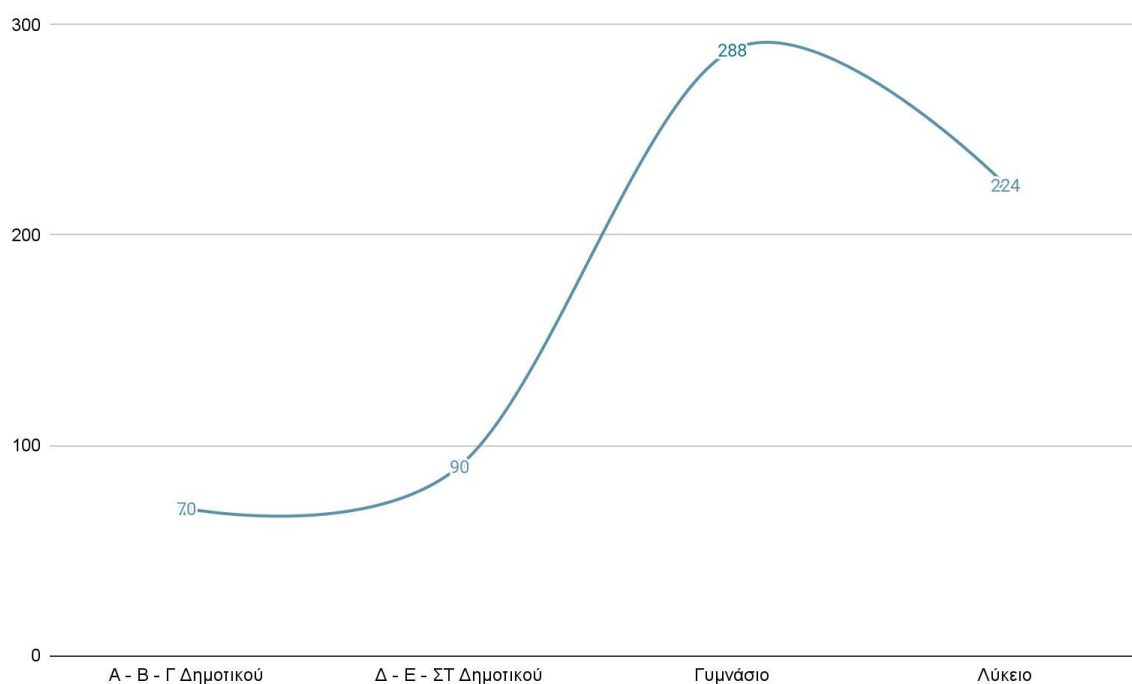
(N=395) από τα ίδια τα θύματα και κατά 45,3% (N=328) από παρατηρητές/ριες (Γράφημα 3), με τα περισσότερα να συμβαίνουν, όπως φαίνεται στο γράφημα 5 στην επαρχία (55,4%) σε σχέση με την Αθήνα (43,1%), ή εκτός Ελλάδας (1,5%). Τα περιστατικά ΟΕ φαίνεται να εκδηλώθηκαν σε υψηλότερο βαθμό στο γυμνάσιο (42,9%) και στο λύκειο (33,3%), με τις τάξεις του δημοτικού (Γράφημα 4) να

ακολουθούν σε συχνότητα (Α-Β-Γ Δημοτικού με 10,4% και Δ-Ε-ΣΤ Δημοτικού με 13,4%). Η συντριπτική πλειοψηφία των περιστατικών ΟΕ που ανακλήθηκαν έλαβαν χώρα στο περιβάλλον του σχολείου (N=603), ενώ κάποια από αυτά συνέβησαν σε φροντιστήρια (N=14), ή άλλους χώρους (N=98), όπως βλέπουμε στο γράφημα 6. Τα περιστατικά που ανακλήθηκαν είναι επαναλαμβανόμενα κατά 74,8% και συγκεκριμένα, όσον αφορά τη διάρκεια εκδήλωσης, οι αναφορές δείχνουν να είναι πιο συνηθισμένο τα περιστατικά ΟΕ να διαρκούν από 1 έως 3 χρόνια (45,3%), ακολουθούν σε συχνότητα όσοι δήλωσαν ότι η διάρκεια των περιστατικών ήταν από 4 έως 6 χρόνια (27,7%) και από μέρες έως μήνες (19%), όπως βλέπουμε στα γραφήματα 7 και 8 αντίστοιχα. Τέλος, σημαντικό ποσοστό των περιστατικών ΟΕ αναφέρεται ότι διαρκούν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής των θυμάτων (8%).

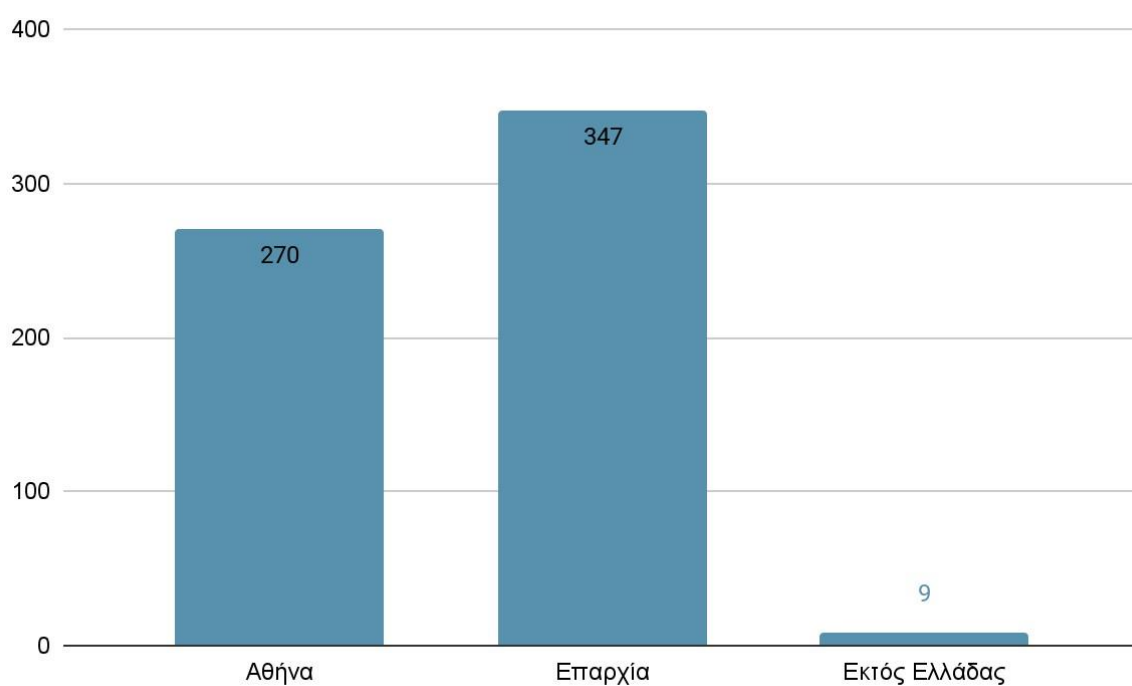
Γράφημα 3 - Ποσοστά παρατηρητών/ριών και θυμάτων ΟΕ

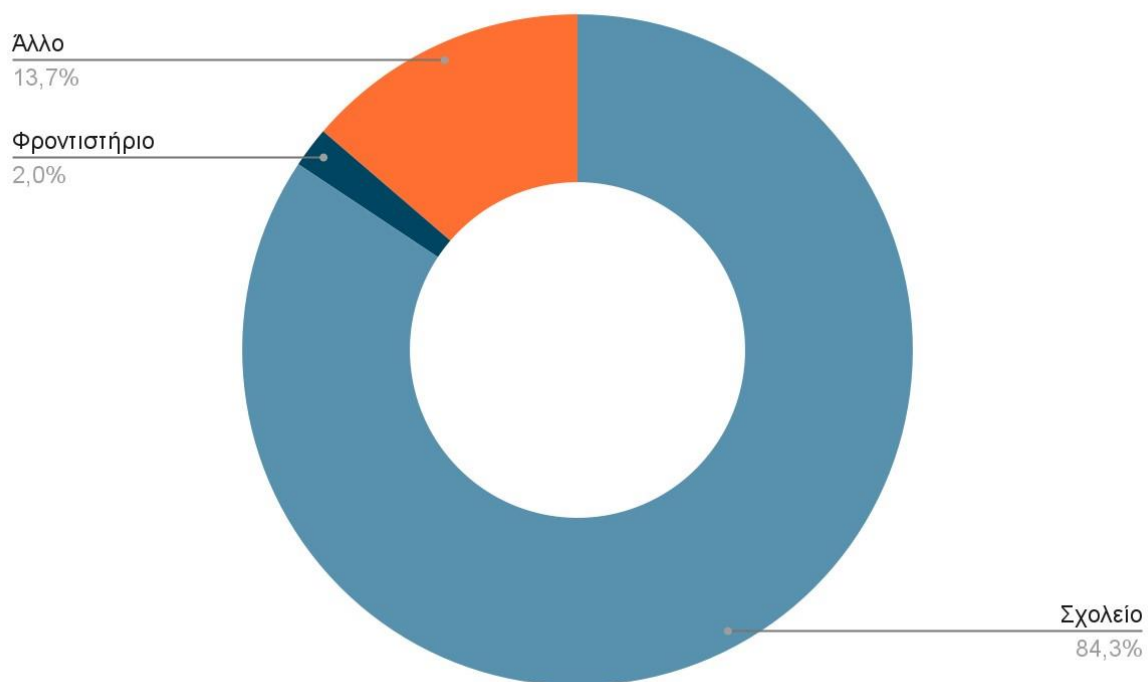
Γράφημα 4 - Σχετικές συχνότητες τάξης φοίτησης του θύματος ΟΕ

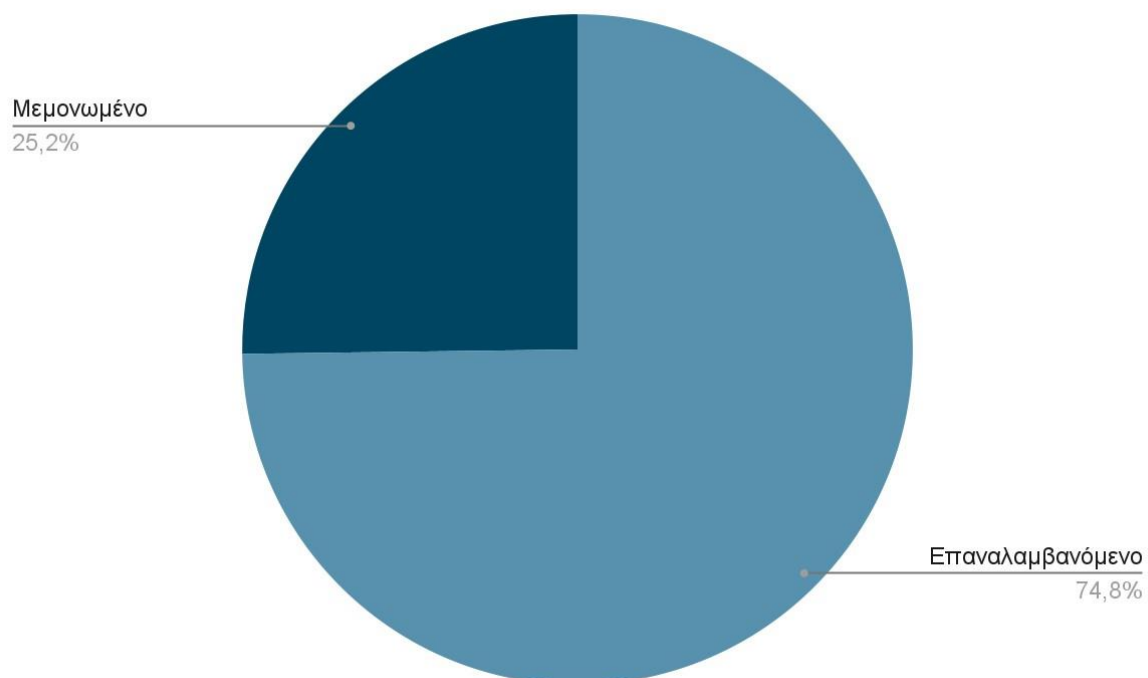
Γράφημα 5 - Σχετικές συχνότητες περιοχής περιστατικού ΟΕ

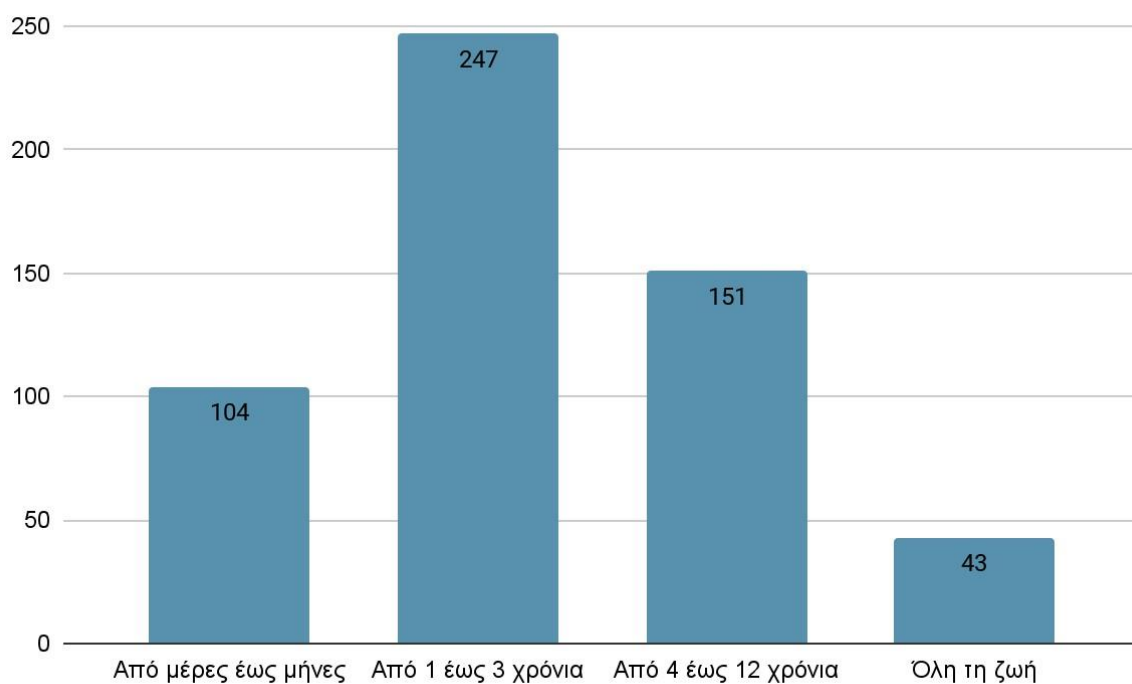
Γράφημα 6 - Ποσοστά χώρων περιστατικού ΟΕ

Γράφημα 7 - Ποσοστά επαναληψιμότητας περιστατικού ΟΕ

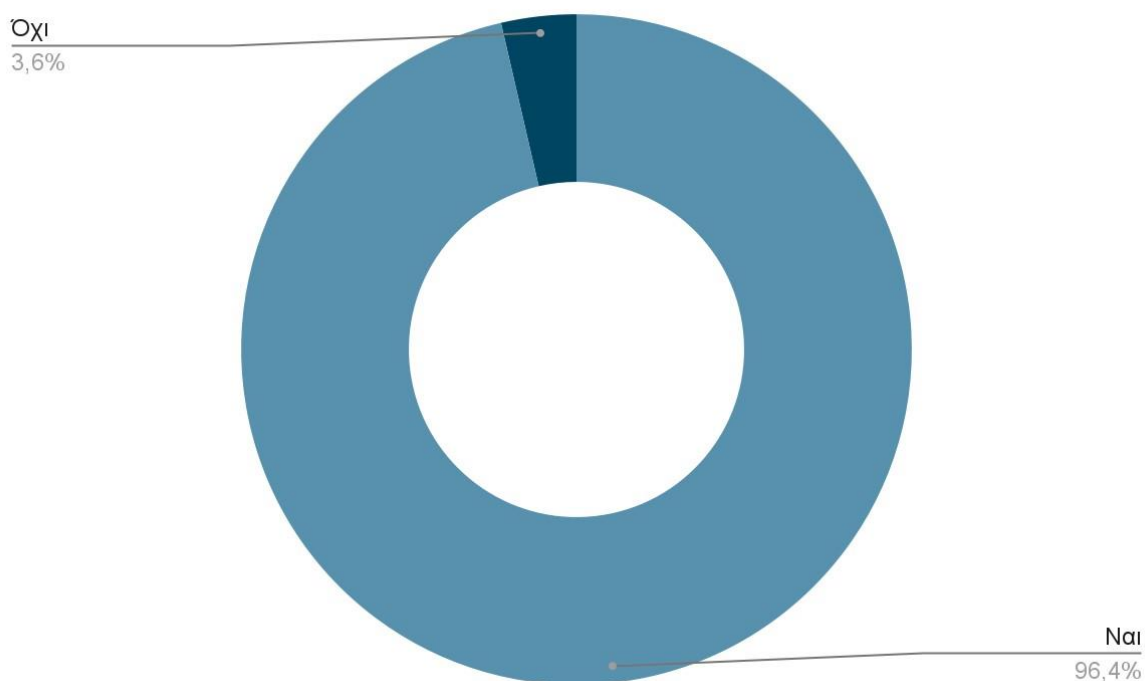
Γράφημα 8 - Σχετικές συχνότητες διάρκειας ΟΕ

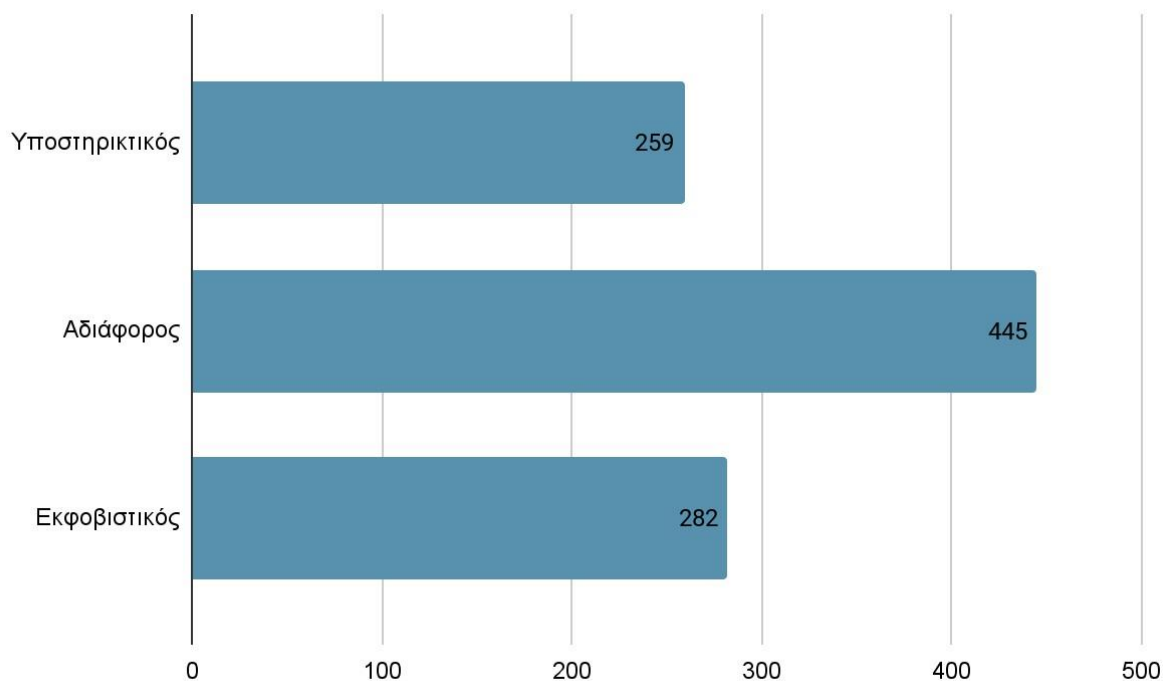
Παρατηρητές/ριες περιστατικών ΟΕ

Από τα περιστατικά ΟΕ που ανακλήθηκαν αναφέρθηκε η ύπαρξη παρατηρητών στο 96,4% των περιπτώσεων (Γράφημα 9) και συγκεκριμένα οι παρατηρητές/ριες χαρακτηρίστηκαν αδιάφοροι σε ποσοστό 61,6% και εκφοβιστικοί σε ποσοστό 39%, ενώ υποστηρικτικούς παρατηρητές/ριες συναντάμε στο 35,9% των περιπτώσεων (Γράφημα 10). Επιπλέον, σχετικά με την ιδιότητα των παρατηρητών, στο 83% των περιπτώσεων ήταν παιδιά, εκπαιδευτικοί στο 18,4% και γονείς στο 3,7%, όπως γίνεται φανερό στο Γράφημα 11.

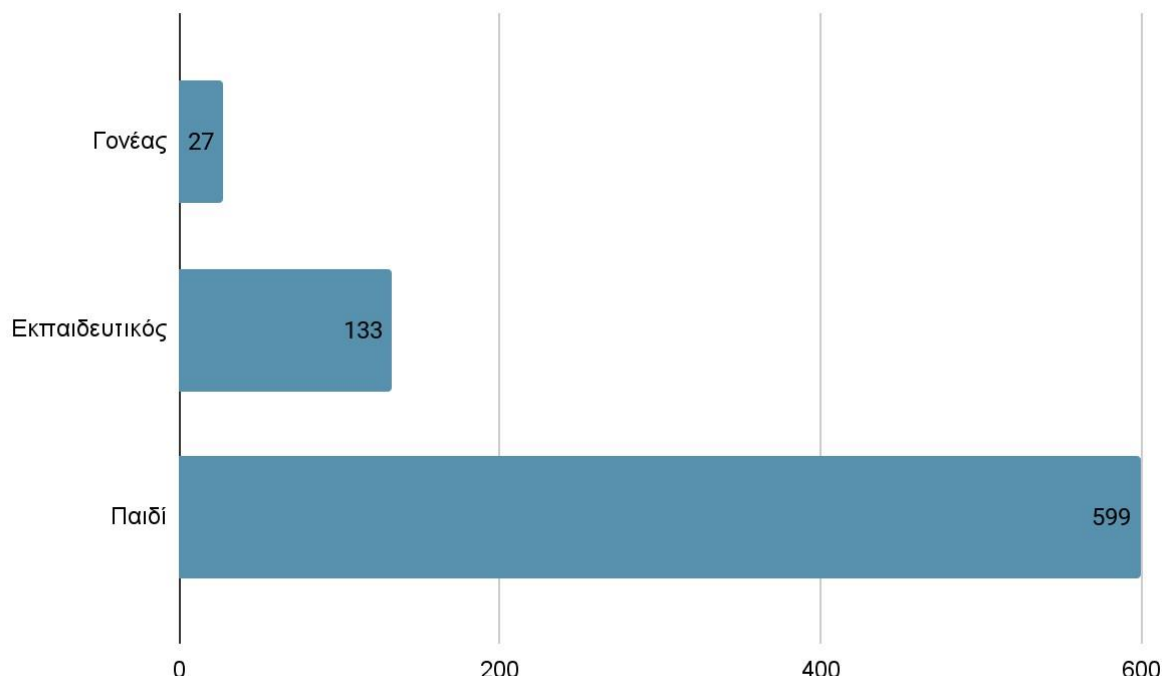
Γράφημα 9 - Ποσοστά ύπαρξης παρατηρητών σε περιστατικά ΟΕ

Γράφημα 10 - Σχετικές συχνότητες χαρακτηρισμών παρατηρητών σε περιστατικά ΟΕ

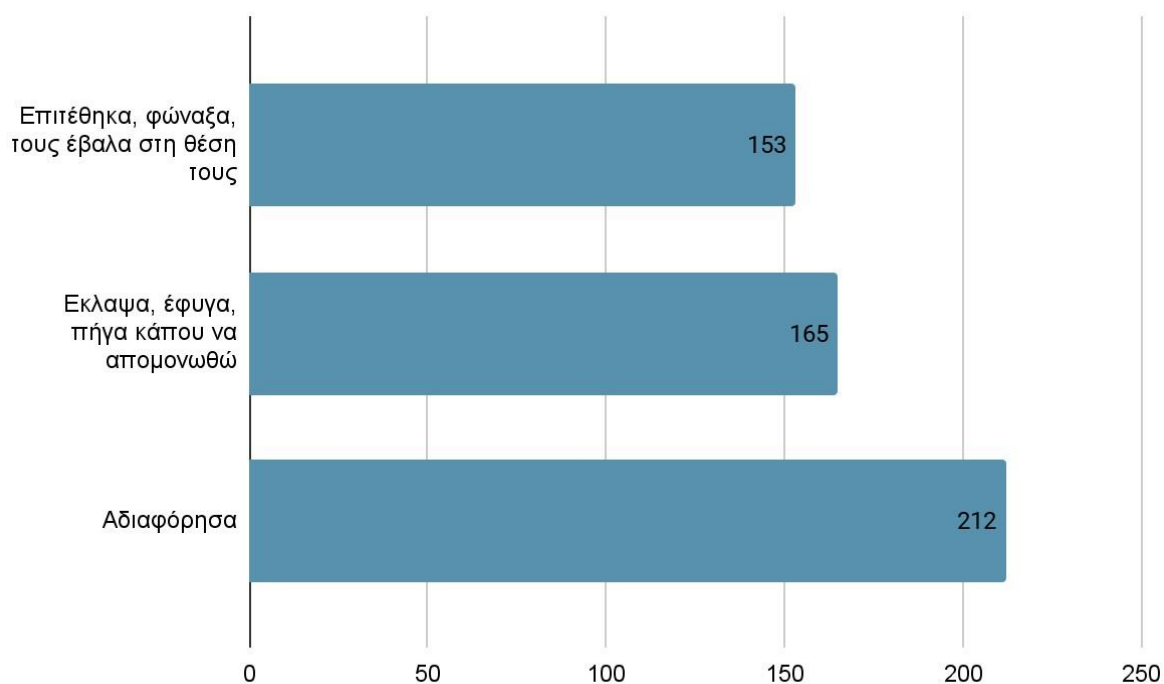
Γράφημα 11 - Σχετικές συχνότητες ιδιοτήτων παρατηρητών σε περιστατικά ΟΕ

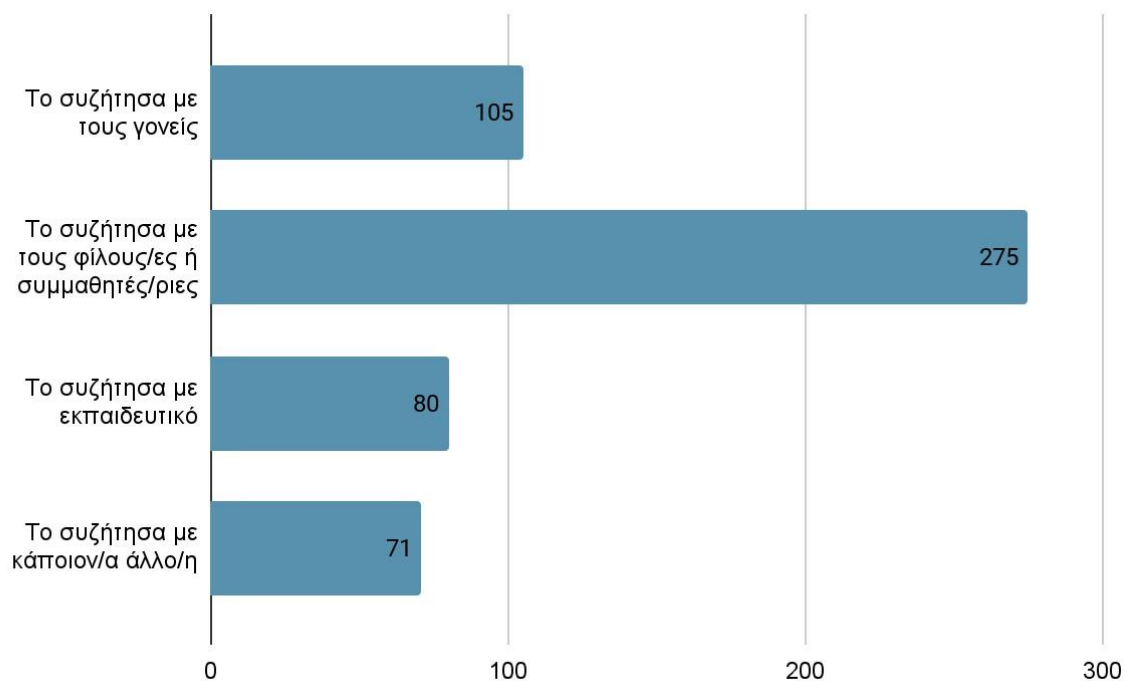
Αντιδράσεις σε περιστατικά ΟΕ

Σχετικά με τον τρόπο που αντέδρασαν αυτοί που ανακαλούν το περιστατικό ΟΕ, είτε παρατηρητές, είτε θύματα, στο 29,3% των περιπτώσεων αδιαφόρησαν, ενώ στο 22,8% έκλαψαν, έφυγαν και πήγαν κάπου να απομονωθούν και στο 21,1% επιτέθηκαν, φώναξαν και “έβαλαν τους θύτες στη θέση τους” (Γράφημα 12). Η αναφορά του περιστατικού ΟΕ που ανακαλούν παρατηρητές/ριες και θύματα γίνεται κατά κύριο λόγο σε φίλους (38%) και λιγότερο σε γονείς (14,5%), εκπαιδευτικούς (11%) και άλλα άτομα (9,8%), όπως βλέπουμε στο γράφημα 13.

Γράφημα 12 - Σχετικές συχνότητες αντιδράσεων στο περιστατικό ΟΕ

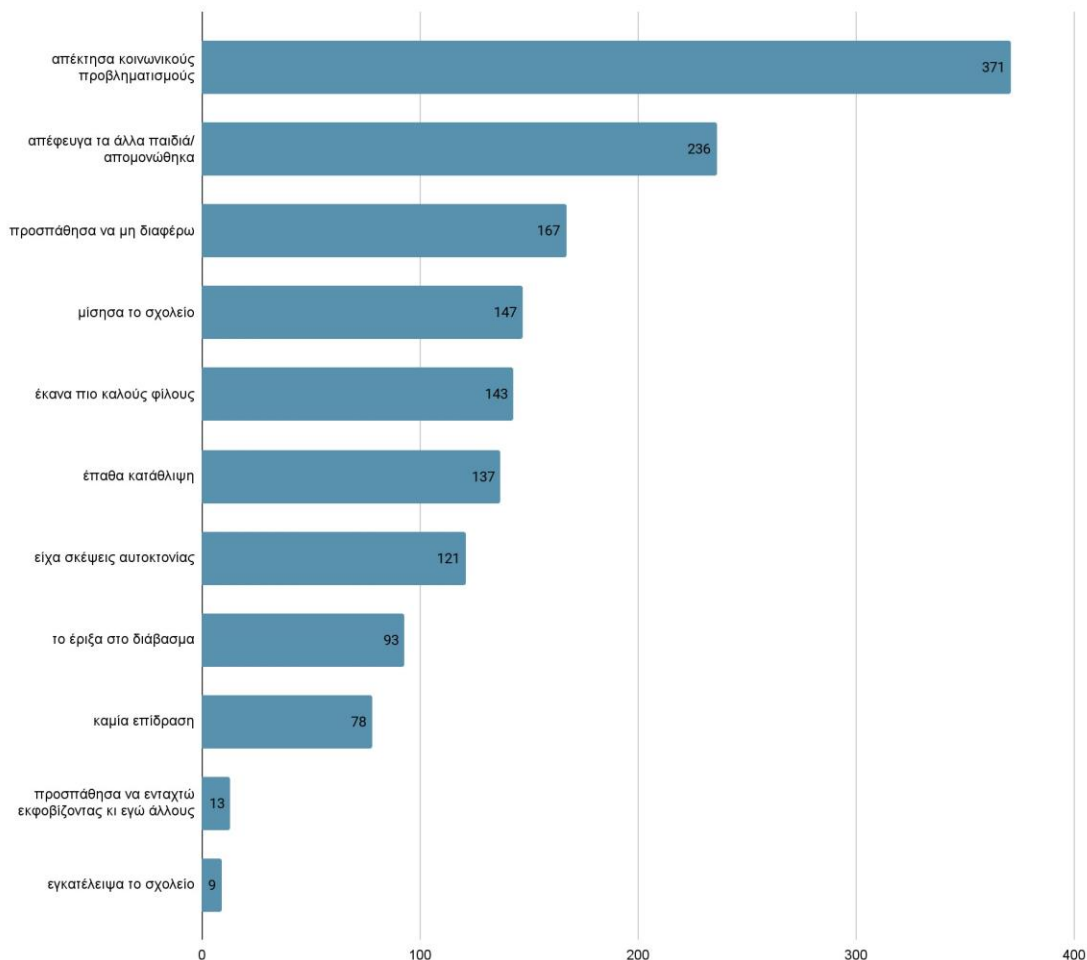
Γράφημα 13 - Σχετικές συχνότητες αναφορών του περιστατικού ΟΕ

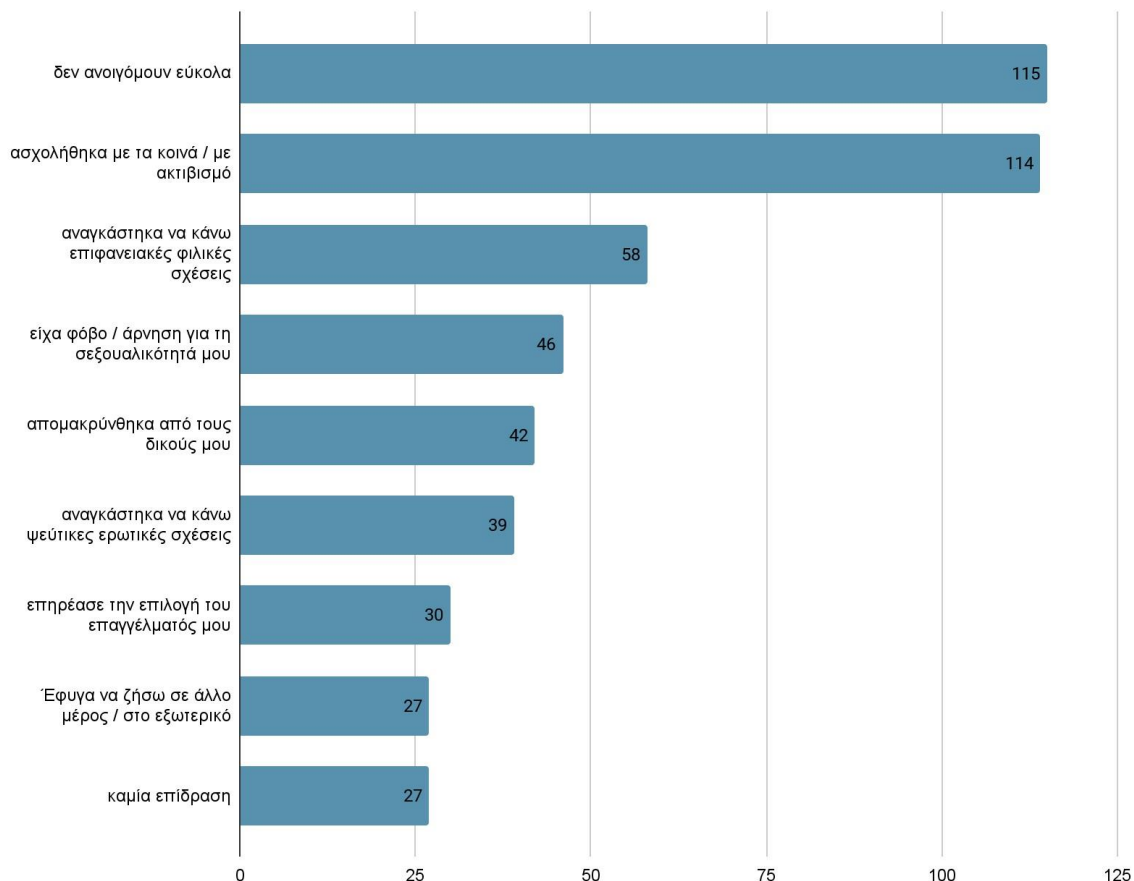
Επιδράσεις περιστατικών ΟΕ στη ζωή των εμπλεκομένων

Η συχνότερα αναφερόμενη επίδραση του περιστατικού ΟΕ στη σχολική ζωή των παρατηρητών και των θυμάτων είναι η απόκτηση κοινωνικών προβληματισμών (51,3%), ακολουθεί η απόσυρση και απομονωση (32,6%), η προσπάθεια να μη διαφέρουν (23%), το μίσος προς το σχολείο (20,3%), η επιλογή καλύτερων φίλων (19,8%), η κατάθλιψη (18,9%), οι σκέψεις αυτοκτονίας (16,7%), η επικέντρωση στο διάβασμα (12,9%), η ένταξη μέσω του εκφοβισμού άλλων (1,8%) και η εγκατάλειψη του σχολείου (1,2%), ενώ στο 10,8% των περιπτώσεων δεν είχαμε αναφορά επίδρασης (Γράφημα 14). Γενικά στη ζωή τους οι επιδράσεις που αναφέρονται συχνότερα είναι ότι δεν ανοίγονται εύκολα (15,9%) και η ενασχόληση με τον ακτιβισμό (15,8%). Ακολουθούν οι αναγκαστικές, επιφανειακές σχέσεις (8%), ο φόβος και η άρνηση της σεξουαλικότητας τους (6,4%), η απομάκρυνση από τους δικούς τους (5,8%), οι αναγκαστικές ψεύτικες ερωτικές σχέσεις (5,4%), η επιλογή επαγγέλματος (4,1%), η επιλογή χώρας διαμονής (3,7%), ενώ στο 3,7% των περιπτώσεων δήλωσαν ότι το περιστατικό ΟΕ δεν είχε κάποια επίδραση στη ζωή τους γενικά (Γράφημα 15).

Γράφημα 14 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων στη σχολική ζωή του παρατηρητή ή θύματος

Γράφημα 15 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων στη ζωή του παρατηρητή ή θύματος

Συγκρίσεις μεταξύ παρατηρητών και θυμάτων

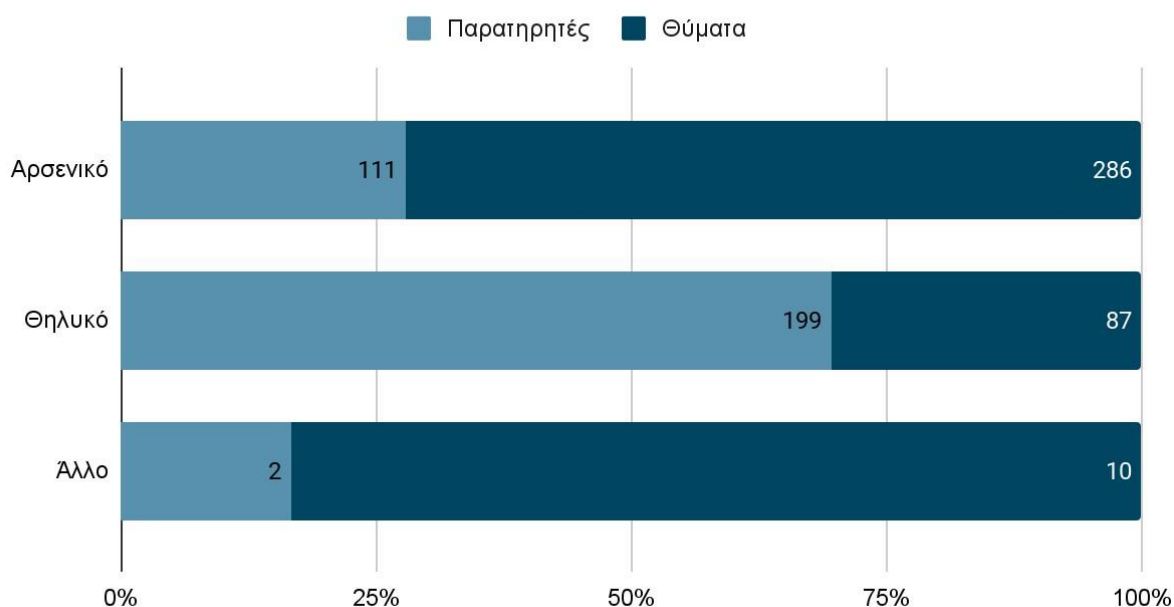
Οι παράγοντες που φαίνεται να διαφοροποιούνται μεταξύ των θυμάτων και παρατηρητών περιστατικών ΟΕ είναι το φύλο, η τάξη φοίτησης, η επαναληψιμότητα των περιστατικών, η ύπαρξη υποστηρικτικών παρατηρητών, η αντίδραση και η αναφορά του περιστατικού και η επίδραση στη σχολική ζωή, ή γενικά στη ζωή τους.

Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται μια στατιστικά σημαντική διαφορά με υψηλή συνάφεια (.416) στο φύλο μεταξύ των θυμάτων και των παρατηρητών, με τους άντρες, όπως φαίνεται στο γράφημα 16.1, να

ανακαλούν συχνότερα περιστατικά που έχουν θυματοποιηθεί και τις γυναίκες περιστατικά που έχουν παρατηρήσει. Καταγράφεται, ακόμη, μια στατιστικά σημαντική διαφορά με υψηλή συνάφεια (.527) στον σεξουαλικό προσανατολισμό ανάμεσα στα θύματα και τους παρατηρητές, με τα θύματα να είναι συχνότερα γκέι (Γράφημα 16.2). Σχετικά με την τάξη φοίτησης (Γράφημα 17), περισσότερα περιστατικά ανακαλούνται από τα ίδια τα θύματα, σε σχέση με τους παρατηρητές, στις τάξεις του δημοτικού, μια διαφορά μέτριας συνάφειας (.219). Το ίδιο ισχύει και για το γυμνάσιο, όπου, ωστόσο, η διαφορά είναι αναλογικά μικρότερη. Ενώ στις τάξεις του λυκείου τα περισσότερα περιστατικά ΟΕ αναφέρονται από παρατηρητές, σε σχέση με τα ίδια τα θύματα.

Γράφημα 16.1 - Σχετικές συχνότητες φύλου μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών περιστατικού ΟΕ

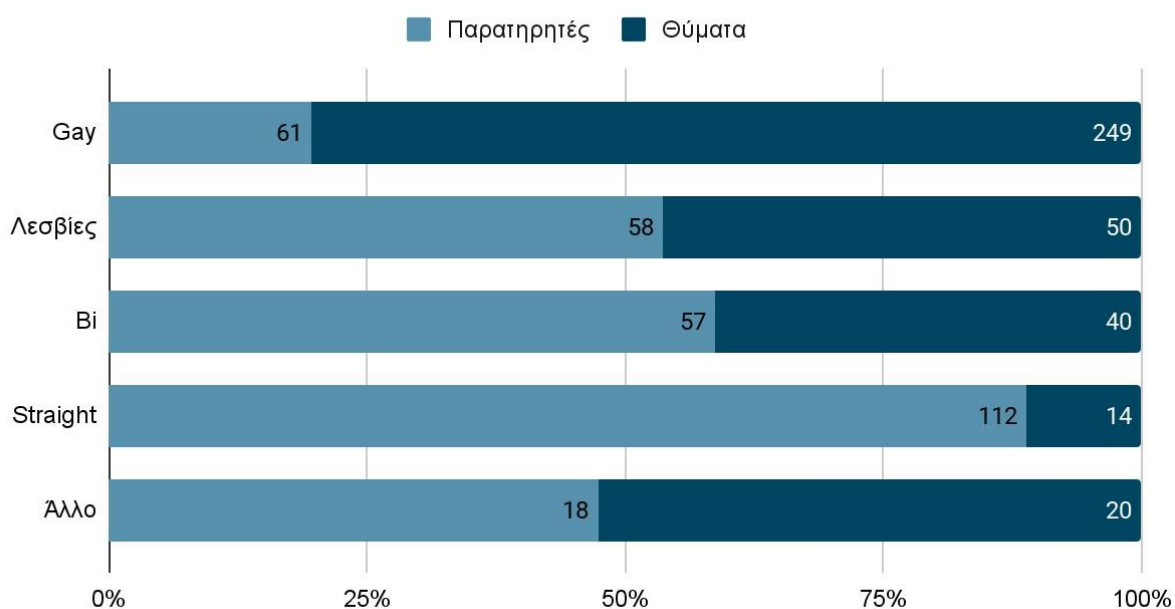
Φύλο

$$\chi^2(2, N = 695) = 120.337, p = .000$$

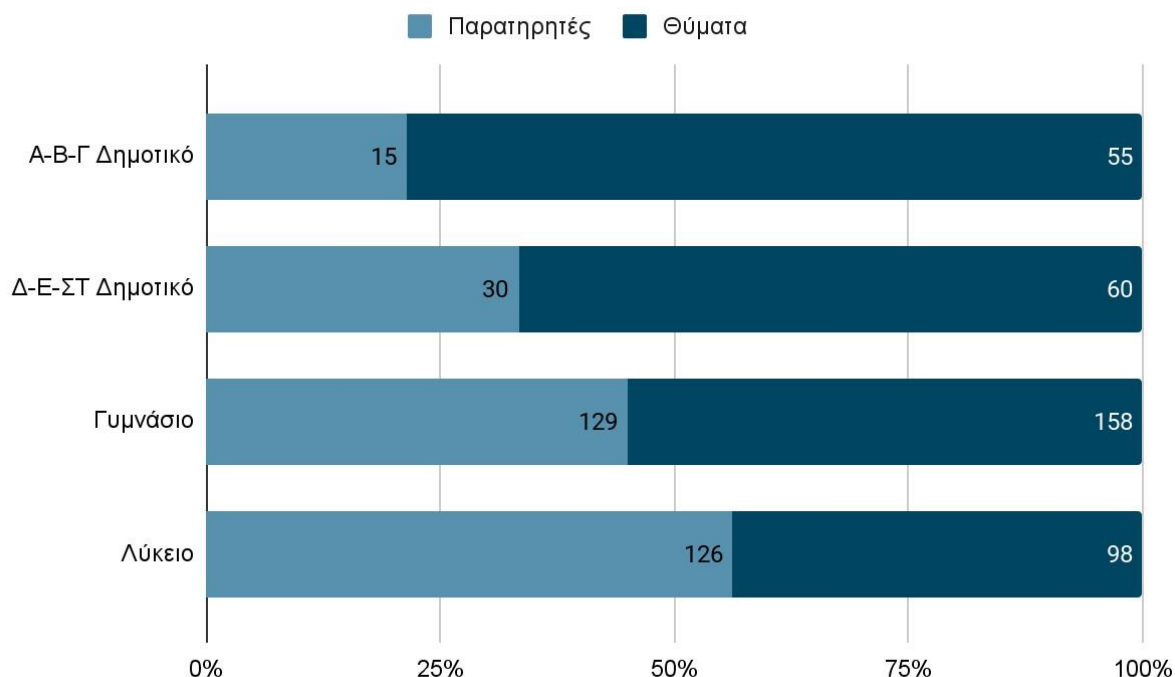
Γράφημα 16.2 - Σχετικές συχνότητες σεξουαλικού προσανατολισμού μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών περιστατικού ΟΕ

Σεξουαλικός Προσανατολισμός

$$\chi^2(4, N = 681) = 189.158, p = .000$$

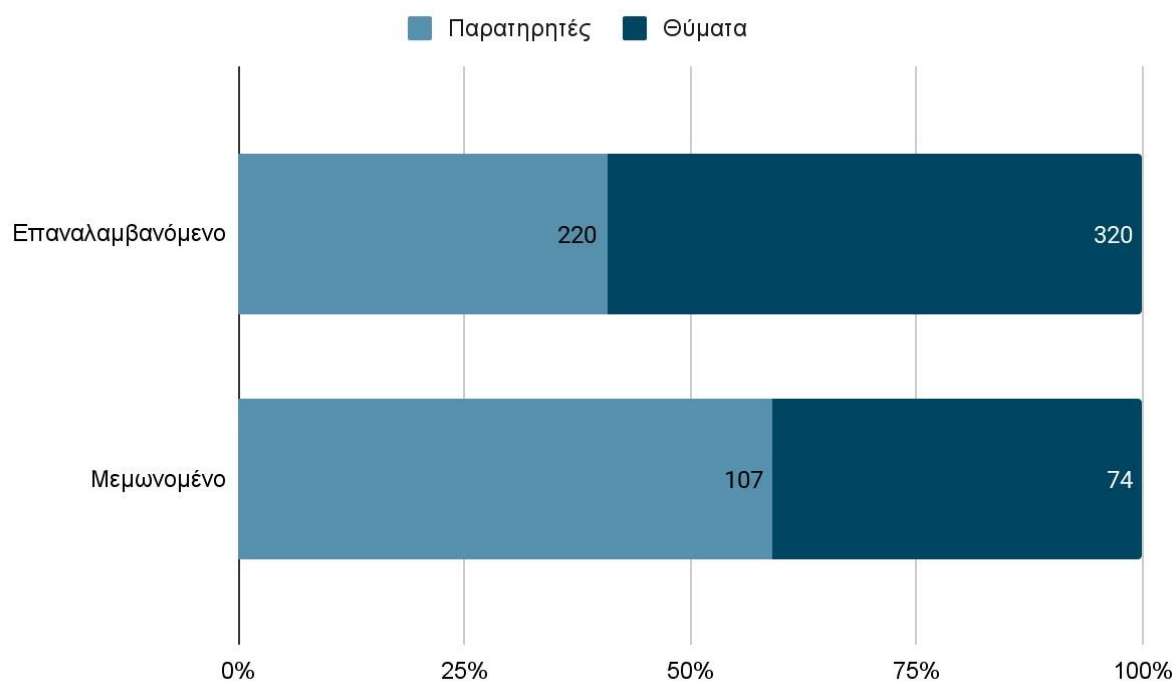
Γράφημα 17 - Σχετικές συχνότητες τάξεων φοίτησης μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών περιστατικού ΟΕ

$$\chi^2(3, N = 671) = 32.135, p = .000$$

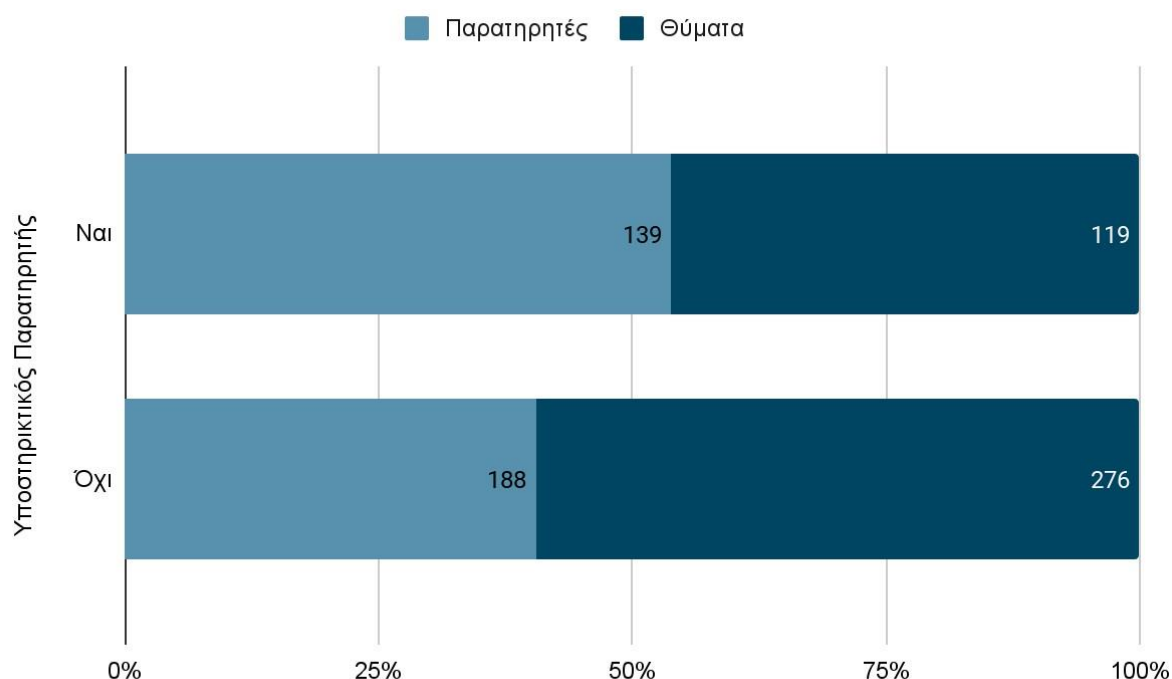
Ακόμη, τα θύματα περιστατικών ΟΕ τείνουν να αναφέρουν συχνότερα επαναλαμβανόμενα περιστατικά, σε σχέση με τους παρατηρητές/ριες και τα περισσότερα μεμονωμένα περιστατικά αναφέρονται από παρατηρητές, όπως φαίνεται στο γράφημα 18 (χαμηλή συνάφεια - .160). Επίσης συχνότερα αναφέρουν τα θύματα ΟΕ την ανυπαρξία υποστηρικτών παρατηρητών σε σχέση με τους παρατηρητές/ριες ΟΕ (χαμηλή συνάφεια -.129) και αντίστοιχα οι παρατηρητές/ριες αναφέρουν συχνότερα την ύπαρξη υποστηρικτικών παρατηρητών σε σχέση με τα θύματα (Γράφημα 19).

Γράφημα 18 - Σχετικές συχνότητες επαναληψιμότητας περιστατικού
ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών

$$\chi^2(1, N = 721) = 18.468, p = .000$$

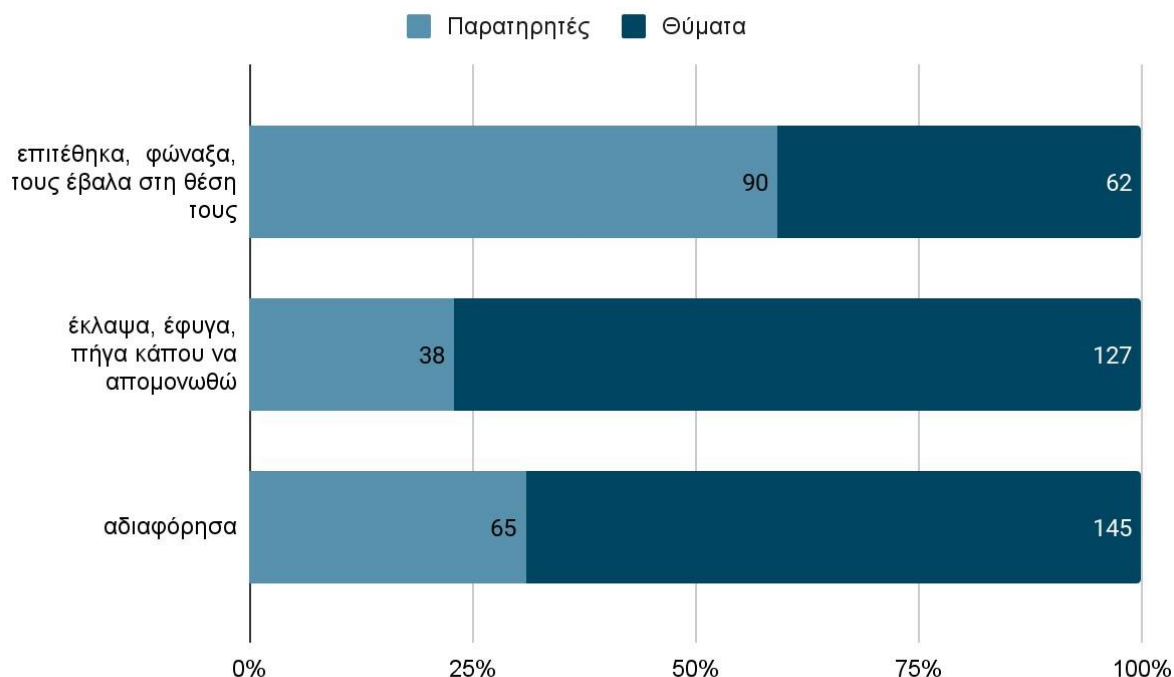
Γράφημα 19 - Σχετικές συχνότητες ύπαρξης υποστηρικτικών παρατηρητών στο περιστατικό ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών

$$\chi^2(1, N = 722) = 11.942, p < .01$$

Συνεχίζοντας με την αντίδραση θυμάτων και παρατηρητών κατά τη διάρκεια περιστατικών ΟΕ, βλέπουμε στο γράφημα 20 ότι είναι συχνότερη, με χαμηλή συνάφεια (-.144), η επίθεση στους θύτες από τους παρατηρητές/ριες σε σχέση με τα θύματα, τα οποία συχνότερα έκλαψαν και απομονώθηκαν (χαμηλή συνάφεια .243), ή αδιαφόρησαν για το περιστατικό (χαμηλή συνάφεια .189). Η αναφορά του περιστατικού είναι υψηλότερη στους παρατηρητές/ριες σε σχέση με τα θύματα (Γράφημα 21), είτε αυτή είναι σε γονείς (χαμηλή συνάφεια -.082), είτε σε φίλους (χαμηλή συνάφεια -.243) ή εκπαιδευτικούς (χαμηλή συνάφεια -.122). Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η διαφορά μεταξύ τους είναι μεγαλύτερη στους φίλους, συμμαθητές (Παρατηρητές/ριες N=167 και Θύματα N=108) και εκπαιδευτικούς (παρατηρητές/ριες N=50 και Θύματα N=30).

Γράφημα 20 - Σχετικές συχνότητες αντιδράσεων στο περιστατικό ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών

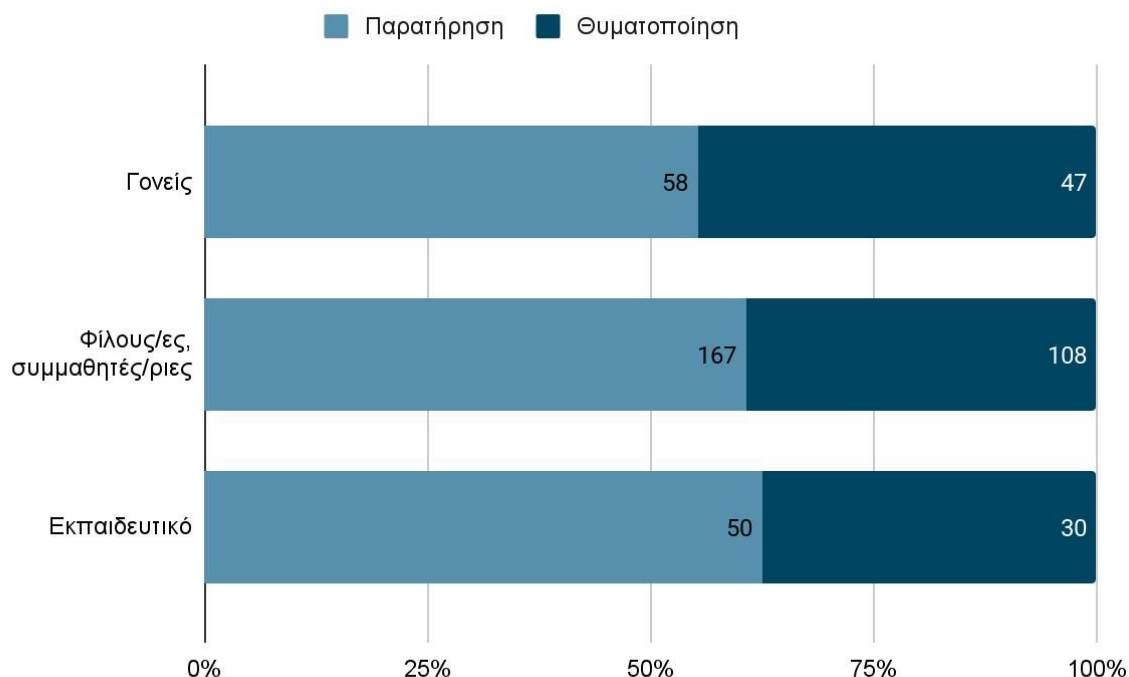

“επιτέθηκα, φώναξα...” $\chi^2(1, N = 722) = 15.055, p = .000$

“έκλαψα, έφυγα...” $\chi^2(1, N = 722) = 42.773, p = .000$

“αδιαφόρησα” $\chi^2(1, N = 722) = 25.927, p = .000$

Γράφημα 21 - Σχετικές συχνότητες αναφορών του περιστατικό ΟΕ μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών

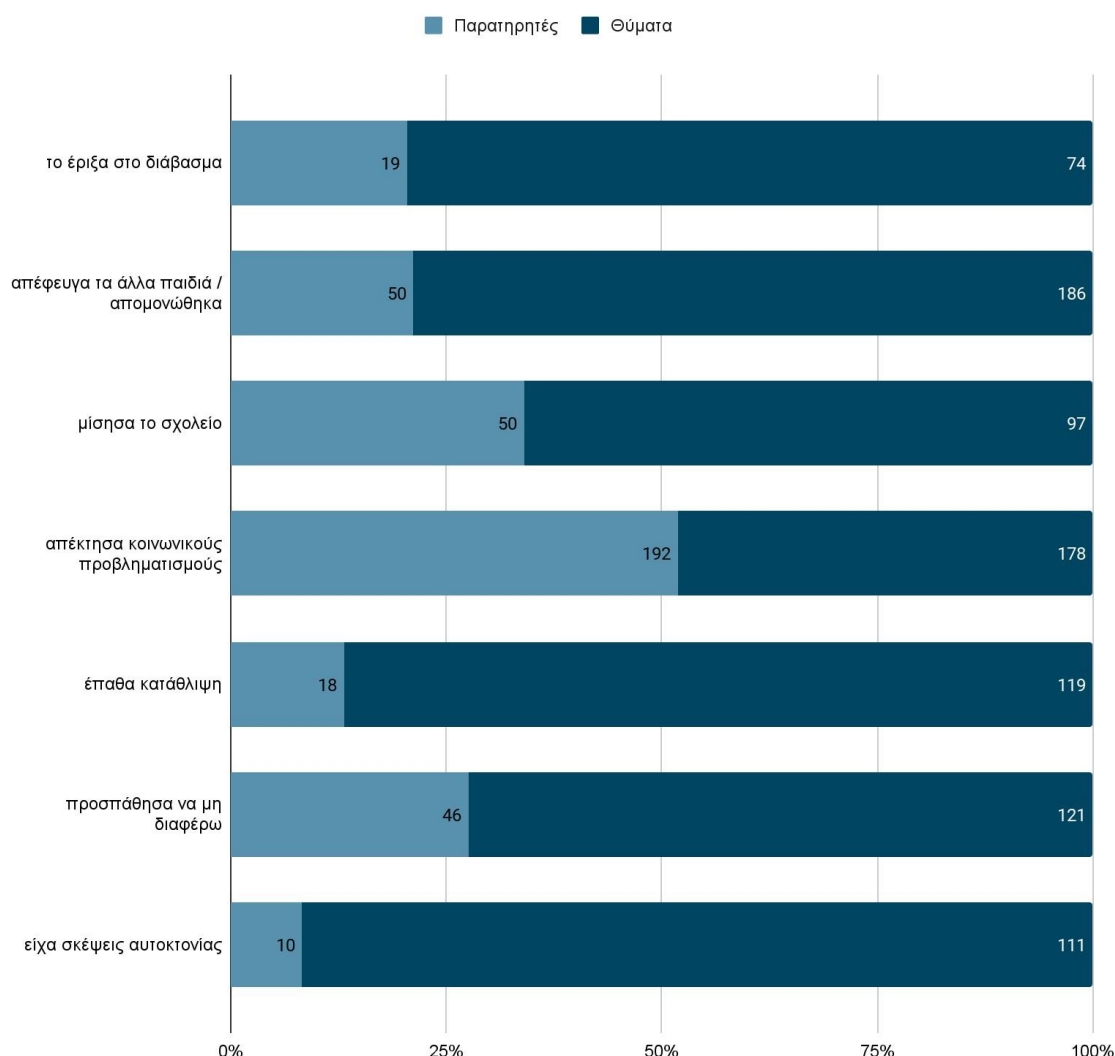
“γονείς” $\chi^2 (1, N = 722) = 4.907, p < .05$

“φίλους/ες, συμμαθητές/ριες” $\chi^2 (1, N = 722) = 42.715, p = .000$

“εκπαιδευτικό” $\chi^2 (1, N = 722) = 10.753, p < .01$

Τέλος, η επίδραση που έχει το περιστατικό ΟΕ στη ζωή των θυμάτων, σχολική και μη, διαφοροποιείται σε σχέση με τους παρατηρητές, καθώς όπως φαίνεται στα Γραφήματα 22 και 23 σχεδόν όλες οι επιδράσεις είναι συχνότερες στα θύματα σε σχέση με τους παρατηρητές. Πιο αναλυτικά, σχετικά με τη σχολική ζωή (Γράφημα 22), τα θύματα ομοφοβικού εκφοβισμού αναφέρουν συχνότερα, με μεγάλη διαφορά από τους παρατηρητές, ότι το έριξαν στο διάβασμα, ότι απομονώθηκαν, ότι μίσησαν το σχολείο, ότι έπαθαν κατάθλιψη, ότι προσπάθησαν να μη διαφέρουν και ότι είχαν σκέψεις αυτοκτονίας. Ωστόσο, οι παρατηρητές/ριες ανέφεραν συχνότερα ότι την απόκτηση κοινωνικών προβληματισμών ως επίδραση των περιστατικών ΟΕ.

Γράφημα 22 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων των περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών

“το έριξα στο διάβασμα” $\chi^2(1, N = 722) = 26.627, p = .000$ (χαμηλή συνάφεια .192)

“απέφευγα τα άλλα παιδιά” $\chi^2(1, N = 722) = 82.212, p = .000$ (μέτρια συνάφεια .337)

“μίσησα το σχολείο” $\chi^2(1, N = 722) = 9.474, p < .01$ (χαμηλή συνάφεια .115) “απέκτησα κοινωνικούς προβληματισμούς” $\chi^2(1, N = 722) = 13.346, p = .000$ (χαμηλή συνάφεια -.136)

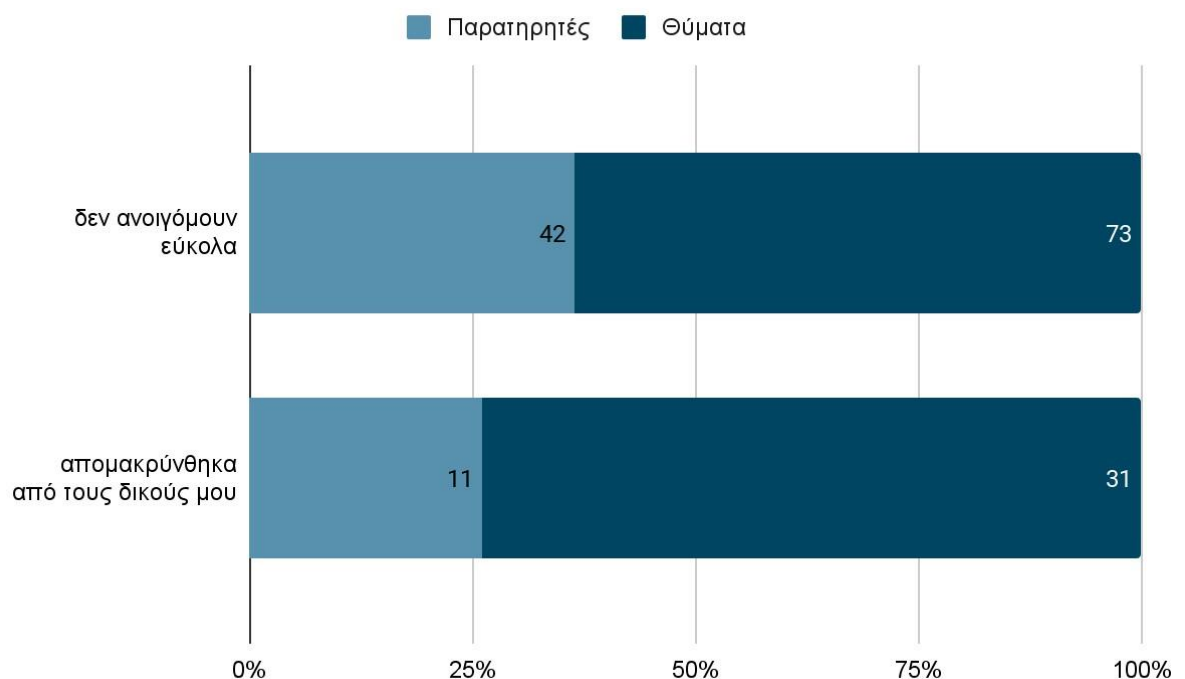
“έπαθα κατάθλιψη” $\chi^2 (1, N = 722) = 70.543, p = .000$ (μέτρια συνάφεια .313)

“προσπάθησα να μη διαφέρω” $\chi^2 (1, N = 722) = 27.611, p = .000$ (χαμηλή συνάφεια .196)

“είχα σκέψεις αυτοκτονίας” $\chi^2 (1, N = 722) = 80.427, p = .000$ (μέτρια συνάφεια .334)

Σχετικά με τις επιδράσεις στη ζωή των θυμάτων και παρατηρητών, γενικά, βλέπουμε να διαφοροποιούνται, με τα θύματα να αναφέρουν ότι δεν ανοίγονταν εύκολα και απομακρύνθηκαν από τους δικούς τους συχνότερα από τους παρατηρητές.

Γράφημα 23 - Γράφημα 22 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων των περιστατικών ΟΕ στη ζωή μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών

“δεν ανοιγόμεν εύκολα” $\chi^2 (1, N = 722) = 4.245, p < .05$ (χαμηλή συνάφεια .077)

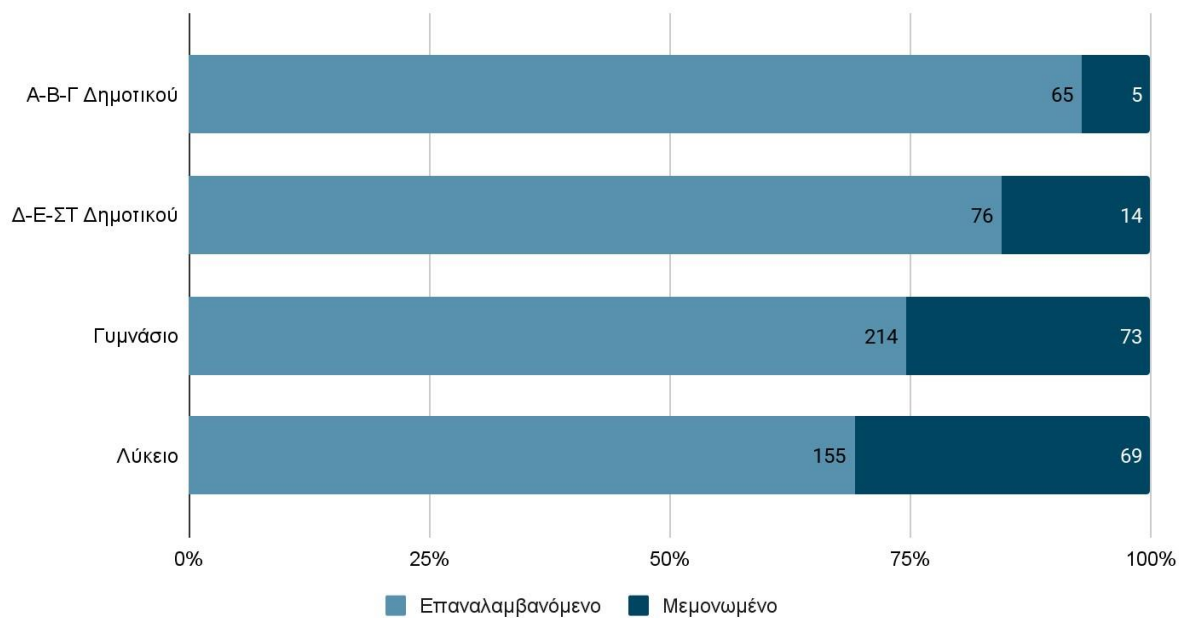
“απομακρύνθηκα από τους δικούς μου” $\chi^2 (1, N = 722) = 6.566, p < .05$ (χαμηλή συνάφεια
.095)

Συγκρίσεις μεταξύ τάξεων φοίτησης

Μεταξύ τάξεων φοίτησης φαίνεται να διαφοροποιούνται η επαναληψιμότητα του περιστατικού ΟΕ, η διάρκεια, η επίδραση στη σχολική ζωή του ατόμου, η αναφορά του και τέλος η ύπαρξη υποστηρικτικών και εκφοβιστικών παρατηρητών.

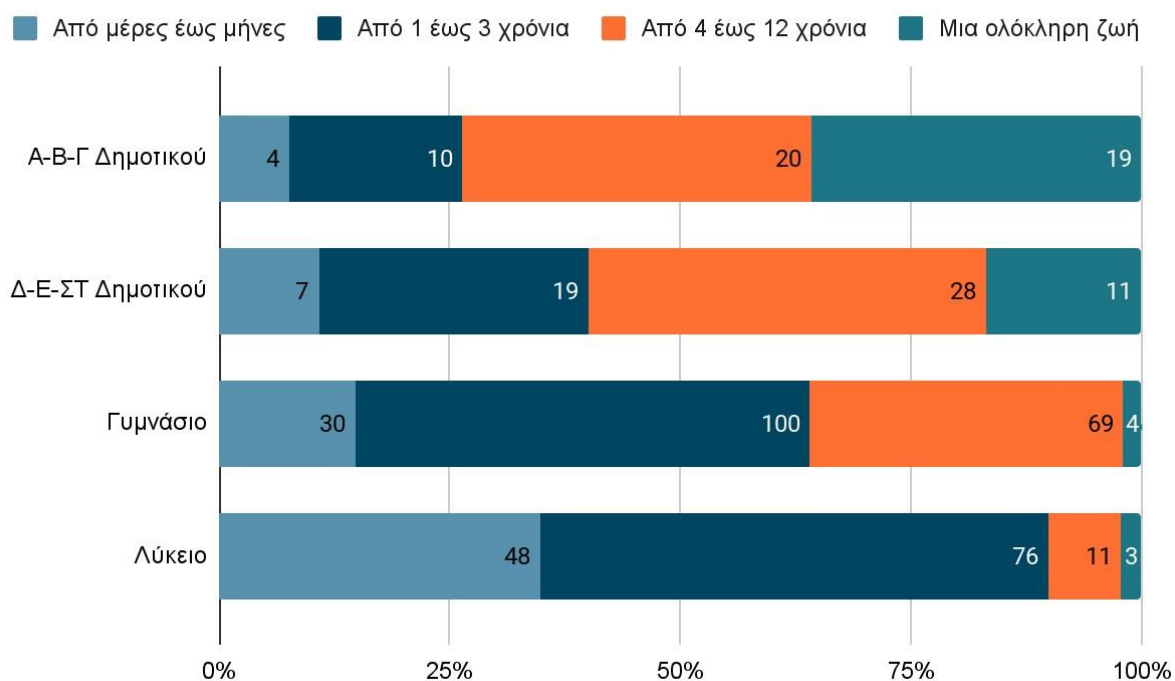
Αναλυτικότερα, η επαναληψιμότητα του περιστατικού ΟΕ φαίνεται να διαφοροποιείται στις τάξεις φοίτησης με μέτρια συνάφεια (.175). Ενώ σε όλες τις τάξεις είναι συχνότερα τα επαναλαμβανόμενα, σε σχέση με τα μεμονωμένα, περιστατικά, τα επαναλαμβανόμενα παρουσιάζουν σταδιακή μείωση στο ποσοστό τους από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού έως το λύκειο, όπως φαίνεται στο γράφημα 24. Η διάρκεια της επανάληψης των περιστατικών ΟΕ, ακόμη, διαφοροποιείται με υψηλή συνάφεια (.322), ως προς την τάξη φοίτησης (Γράφημα 25), με τις αναφορές σε πολυετή περιστατικά ΟΕ να παρουσιάζουν αυξημένο ποσοστό στις τάξεις του δημοτικού σε σχέση με το γυμνάσιο και ακόμα περισσότερο το λύκειο.

Γράφημα 24 - Σχετικές συχνότητες επαναληψιμότητας περιστατικών
ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης

$$\chi^2(3, N = 671) = 20.436, p = .000$$

Γράφημα 25 - Σχετικές συχνότητες διάρκειας περιστατικών ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης

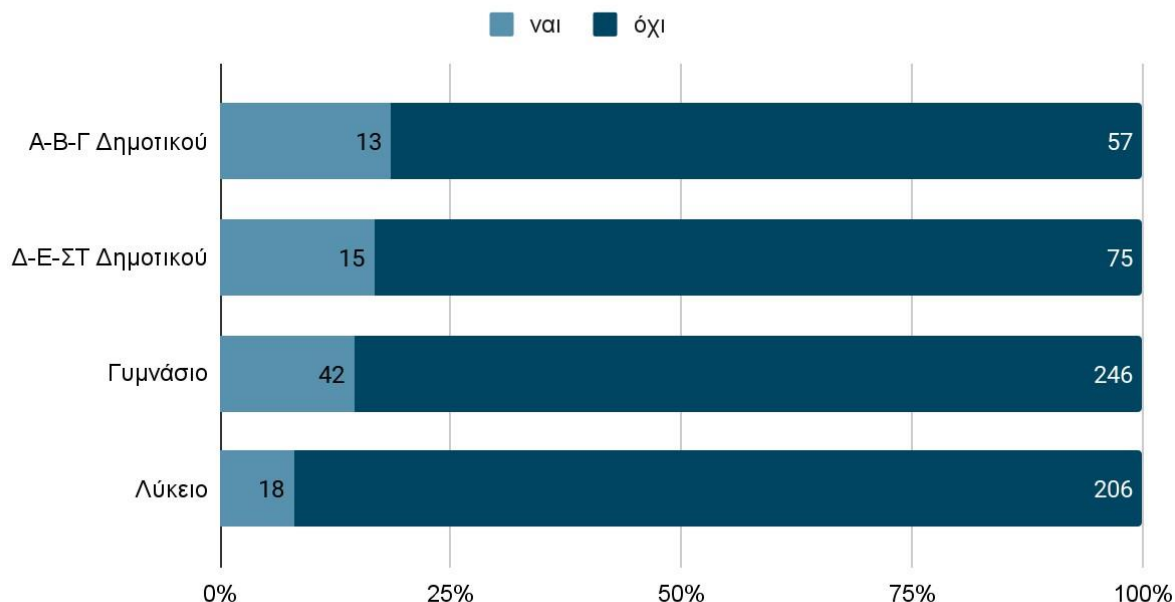

$\chi^2(9, N = 459) = 143.024, p = .000$

Παρατηρούμε στα γραφήματα 26.1 και 26.2 ότι οι επιδράσεις στη σχολική ζωή παρατηρητών και θυμάτων, όπως η επικέντρωση στο διάβασμα, με χαμηλή συνάφεια, .112, είναι συχνότερη όταν το περιστατικό που ανακαλείται έλαβε χώρα στις τάξεις του λυκείου σε σχέση με προηγούμενες τάξεις. Το ίδιο ισχύει για την αποφυγή των άλλων και την απομόνωση, με χαμηλή συνάφεια (.125). Η κατάθλιψη, ωστόσο, η προσπάθεια να μη διαφέρουν και οι σκέψεις αυτοκτονίας, παρουσιάζουν μια σταδιακή αύξηση στα ποσοστά εμφάνισης τους, όσο πλησιάζουμε σε μικρότερες τάξεις, όπως βλέπουμε στα γραφήματα 26.3 με 26.5, όλες στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις με χαμηλή συνάφεια (.140, .160 και .177 αντίστοιχα).

Γράφημα 26.1 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης

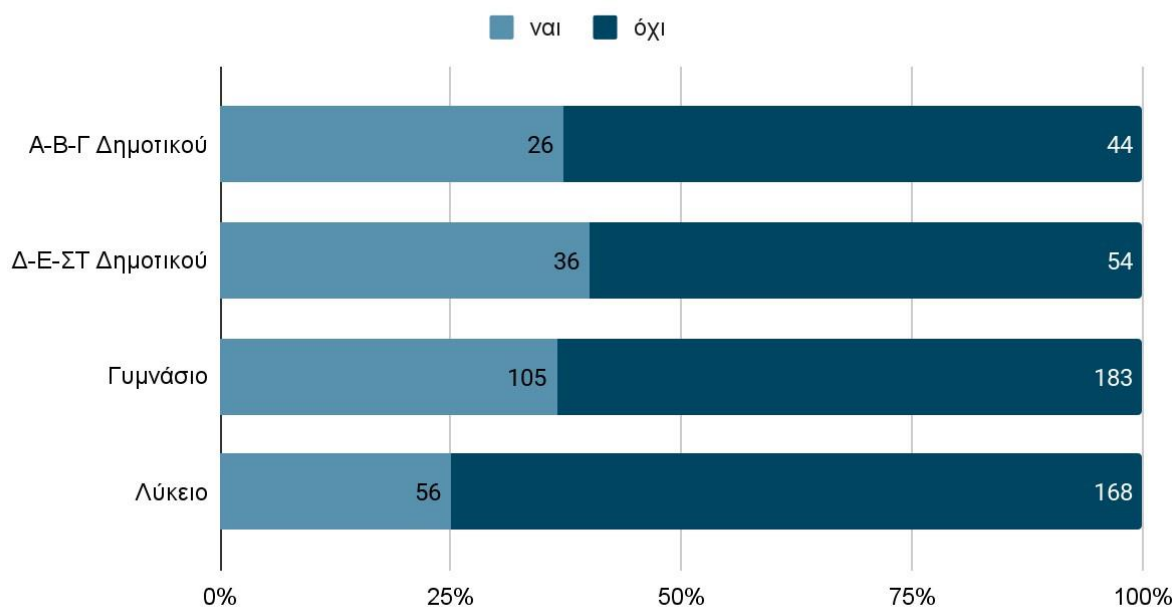
Το έριξα στο διάβασμα

$$\chi^2(3, N = 672) = 8.452, p < .05$$

Γράφημα 26.2 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ
στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης

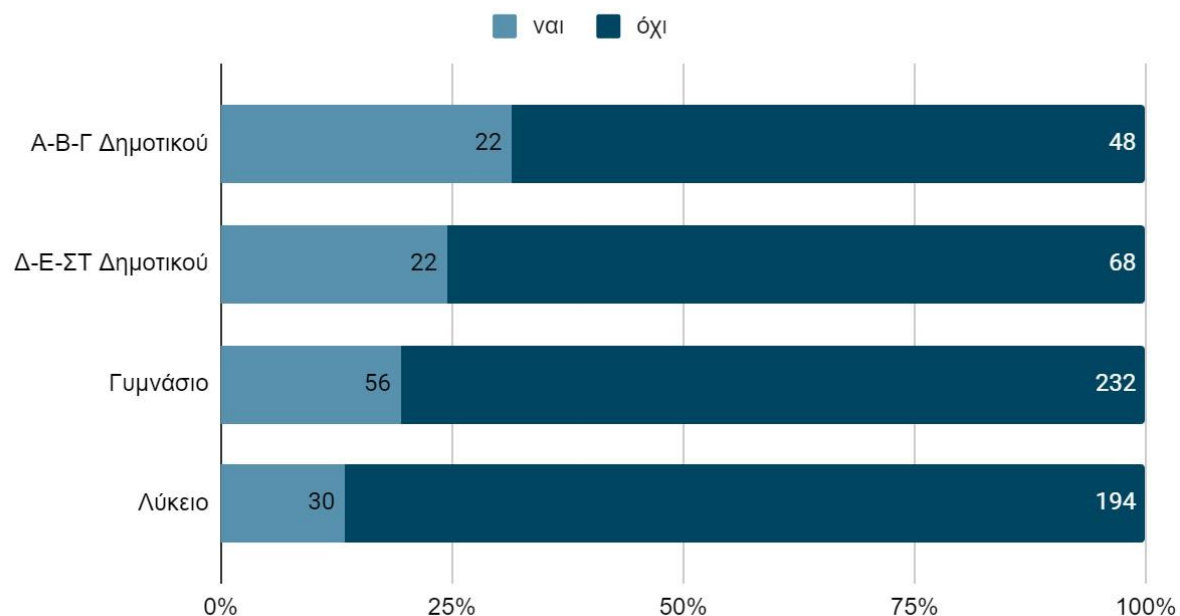
Απέφευγα τα άλλα παιδιά / απομονώθηκα

$$\chi^2(3, N = 672) = 10.540, p < .05$$

Γράφημα 26.3 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ
στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης

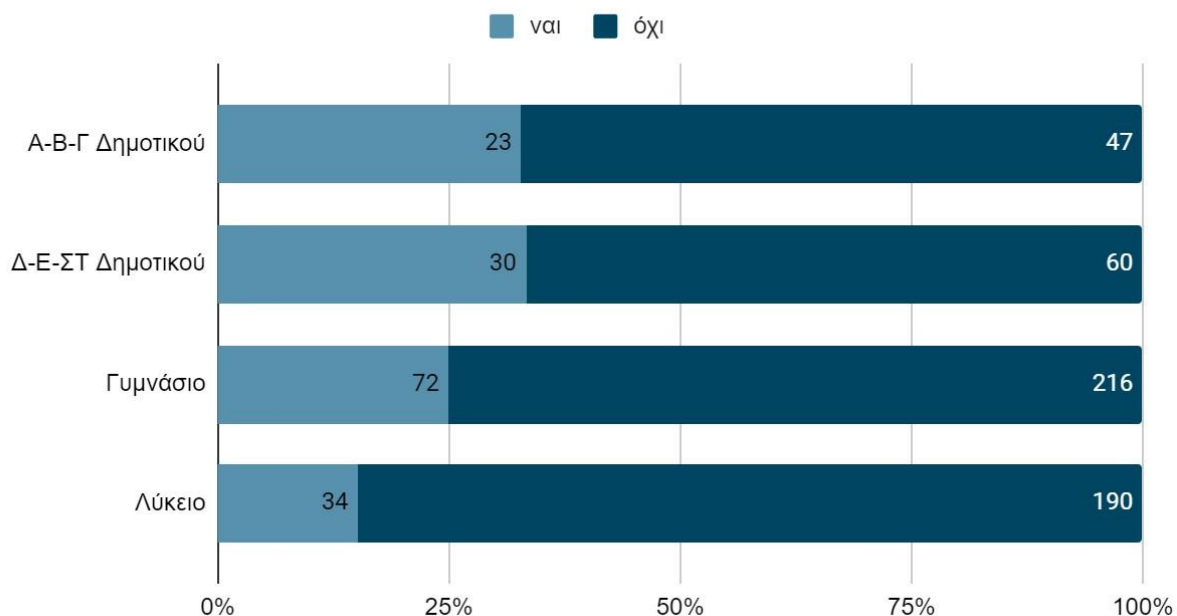
Έπαθα κατάθλιψη

$$\chi^2(3, N = 672) = 13.139, p < .01$$

Γράφημα 26.4 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ
στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης

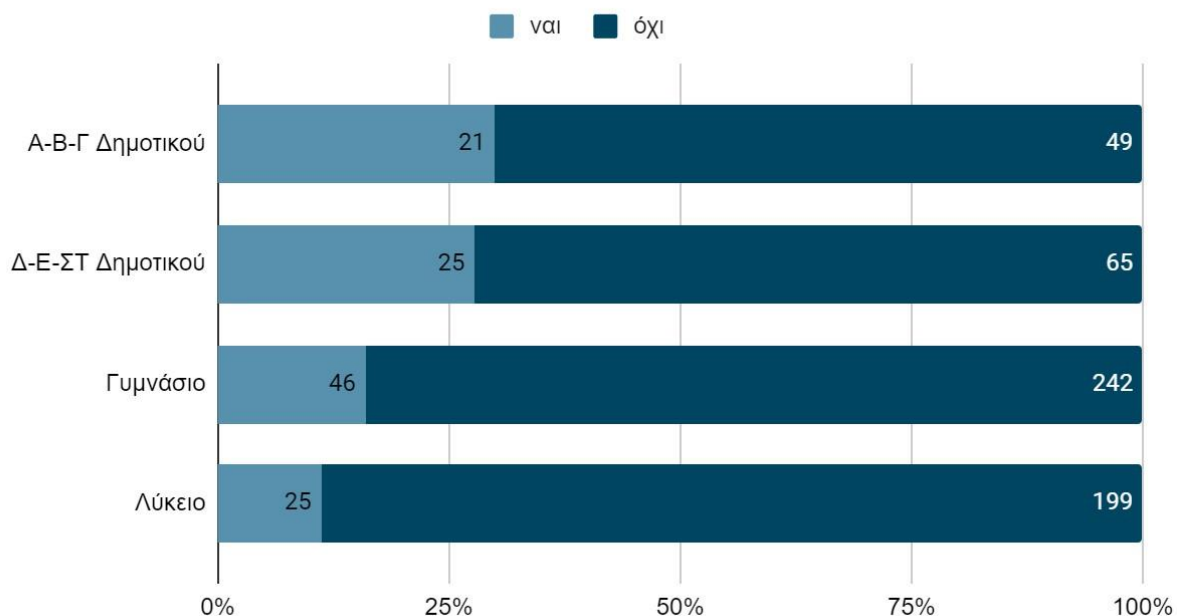
Προσπάθησα να μη διαφέρω

$$\chi^2(3, N = 672) = 17.148, p < .01$$

Γράφημα 26.5 - Σχετικές συχνότητες επιδράσεων περιστατικών ΟΕ
στη σχολική ζωή μεταξύ τάξεων φοίτησης

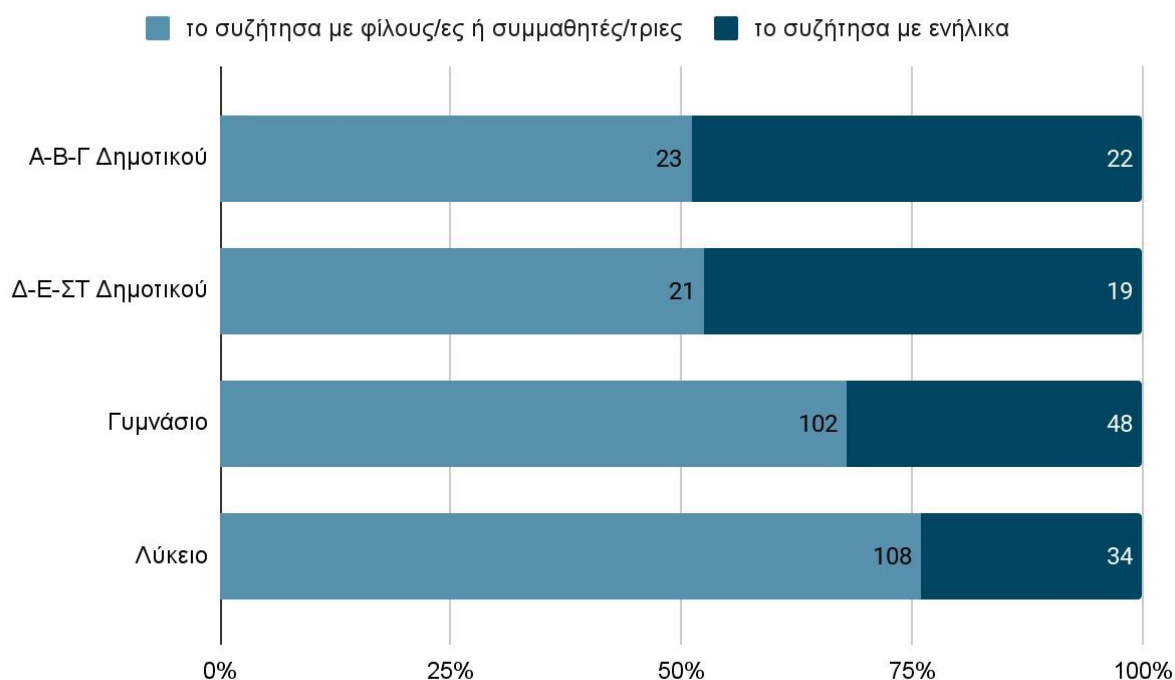
Είχα σκέψεις αυτοκτονίας

$\chi^2(3, N = 672) = 20.942, p = .000$

Ακόμη, παρατηρούμε στο γράφημα 27 ότι η συχνότητα αναφοράς του περιστατικού σε φίλους είναι πιο αυξημένη για περιστατικά ΟΕ που συνέβησαν σε μεγαλύτερες τάξεις. Από την άλλη, η συχνότητα αναφοράς του περιστατικού σε ενήλικους είναι πιο μειωμένη στις ίδιες τάξεις με μέτρια (.172) και χαμηλή (.122) συνάφεια αντίστοιχα. Τέλος, στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ τάξεων φοίτησης παρουσιάζουν η συχνότητες ύπαρξης υποστηρικτικών και εκφοβιστικών παρατηρητών. Συγκεκριμένα, το ποσοστό υποστηρικτών παρατηρητών είναι υψηλότερο στα περιστατικά ΟΕ που συνέβησαν σε μεγαλύτερες τάξεις, σε σχέση με τις τάξεις του δημοτικού. Αντιστρόφως, η συχνότητα εκφοβιστικών παρατηρητών είναι μικρότερη στις τάξεις του λυκείου και μεγαλύτερη στις τάξεις του δημοτικού, με χαμηλές και στις δύο περιπτώσεις συνάφειες (.109 και .158 αντίστοιχα).

Γράφημα 27 - Σχετικές συχνότητες αναφοράς του περιστατικού ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης

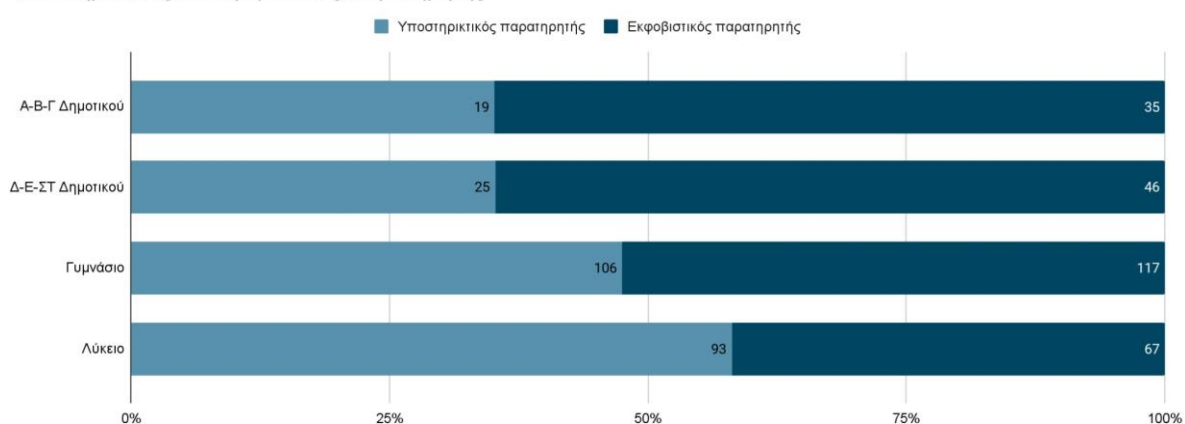

“το συζήτησα με φίλους/ες...” $\chi^2(3, N = 672) = 19.768, p = .000$

“το συζήτησα με ενήλικα” $\chi^2(3, N = 672) = 9.501, p < .05$

Γράφημα 28 - Σχετικές συχνότητες ύπαρξης υποστηρικτικών και εκφοβιστικών παρατηρητών στα περιστατικά ΟΕ μεταξύ τάξεων φοίτησης

Υποστηρικτικός & Εκφοβιστικός παρατηρητής

“υποστηρικτικός παρατηρητής” $\chi^2(3, N = 672) = 8.042, p < .05$

“εκφοβιστικός παρατηρητής” $\chi^2(3, N = 671) = 16.803, p < .01$

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα συνεισφέρει στη συνολική εικόνα του φαινομένου του ΟΕ και των εμπλεκόμενων μελών στην Ελλάδα, η οποία είναι απαραίτητη για τον σχεδιασμό κατάλληλων μελλοντικών παρεμβάσεων, προσαρμοσμένων στα δεδομένα της χώρας. Συγκεκριμένα, οι πληροφορίες αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά θυμάτων και παρατηρητών/ριών περιστατικών ΟΕ, καθώς και οι παράγοντες που διαφοροποιούν τη συχνότητά τους, μας καθοδηγούν στην αναγνώριση των αναγκών, συμβάλλοντας έτσι στην απαιτούμενη ιεράρχηση και στον προσανατολισμένο σχεδιασμό παρεμβάσεων.

Αναφορικά με το φύλο και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, παρατηρούμε, επιβεβαιώνοντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία ότι, πράγματι, και στην Ελλάδα οι εμπλεκόμενοι σε περιστατικά ΟΕ είναι συχνότερα γκέι άντρες (D'Urso & Pace, 2019; Ioverno et. al, 2020; Kahle, 2017; Minton, 2014; Moyano & Sánchez-Fuentes, 2020). Συγκρίνοντας το φύλο και τον σεξουαλικό προσανατολισμό μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών γίνεται φανερό ότι οι γκέι άντρες, εκτός από εμπλεκόμενοι, είναι και συχνότερα οι ίδιοι τα θύματα σε περιστατικά ΟΕ. Τα στερεότυπα αρρενωπότητας και οι αντιλήψεις σχετικά με την "αρμόζουσα" συμπεριφορά των ανδρών έχει φανεί ότι εντείνουν τη θυματοποίηση ανδρών και δη γκέι (O'Higgins-Norman, 2009; Romeo & Horn, 2017; UNESCO, 2013). Είναι σημαντικό, επομένως, να συμπεριληφθούν συζητήσεις αναφορικά με τα έμφυλα στερεότυπα στον σχεδιασμό παρεμβάσεων για τον σχολικό εκφοβισμό,

αλλά και να σχεδιαστούν παρεμβάσεις στοχευμένα για τον ΟΕ στα σχολεία. Τέλος, εξίσου σημαντική κρίνεται η συμπεριληπτική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, η οποία έχει φανεί ότι οδηγεί σε εκτίμηση της σεξουαλικής ποικιλομορφίας (Kantor et. al, 2021), με την άγνοια, αντιθέτως, να σχετίζεται με αυξημένα περιστατικά ΟΕ (O'Higgins-Norman, 2009).

Όπως αναμέναμε, η συχνότητα περιστατικών ΟΕ είναι αυξημένη στις τάξεις γυμνασίου και λυκείου, σε σχέση με το δημοτικό (Sterzing et. al, 2018). Παρατηρούμε, λοιπόν, εδώ ότι η ανάγκη για παρεμβάσεις αυξάνεται στις τάξεις του γυμνασίου και λυκείου, ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι τα περιστατικά ΟΕ που λαμβάνουν χώρα στις τάξεις του δημοτικού έχουν, ίσως, μεγαλύτερο αντίκτυπο. Συγκεκριμένα, στις μετέπειτα συγκρίσεις παρατηρούμε ότι τα θύματα τείνουν να ανακαλούν συχνότερα περιστατικά ΟΕ από τις τάξεις του δημοτικού, με τα τελευταία να παρουσιάζουν αυξημένη επαναληψιμότητα και μεγαλύτερη διάρκεια, σε σχέση με περιστατικά μεγαλύτερων τάξεων. Ακόμη στις μικρότερες τάξεις είναι συχνότερες επιδράσεις όπως η επικέντρωση στο διάβασμα, η απομόνωση, η προσπάθεια κομφορμισμού, η κατάθλιψη και ο αυτοκτονικός ιδεασμός. Επομένως, κρίνεται αναγκαίος ο σχεδιασμός προγραμμάτων ενίσχυσης συμπεριληπτικού, για τους ΛΟΑΤΚΙ μαθητές, περιβάλλοντος που θα απευθύνονται σε μαθητές δημοτικού (Poteat & Russell, 2013).

Συνεχίζοντας στις επιδράσεις των περιστατικών ΟΕ στους εμπλεκόμενους, φαίνεται ότι η απόκτηση κοινωνικών προβληματισμών, που εμφανίζεται ως συχνότερη συνολικά, είναι συχνότερη στους παρατηρητές/ριες σε σχέση με τα θύματα. Ταυτόχρονα, επιδράσεις όπως η απομόνωση, η κατάθλιψη, το μίσος προς το σχολείο, ο αυτοκτονικός ιδεασμός και ο κομφορμισμός εμφανίζονται πολύ συχνότερα στα θύματα σε σχέση με τους

παρατηρητές/ριες (Jomar et. al, 2021; Moyano & Sánchez-Fuentes, 2020). Συγκρίνοντας, ακόμη, τις επιδράσεις μεταξύ τάξεων φοίτησης διαφαίνεται μια σταδιακή μείωση των επιδράσεων όσο αυξάνεται η ηλικία. Συνεπώς, παρεμβάσεις από τις πρώτες κιόλας τάξεις κρίνονται αναγκαίες με στόχο την πρόληψη και μείωση μελλοντικών προβλημάτων ψυχικής υγείας (Wang et. al, 2018).

Στη συνέχεια, επιβεβαιώθηκε από τα δεδομένα της παρούσας έρευνας η επίδραση της περιοχής και του χώρου στη συχνότητα ΟΕ. Αναλυτικότερα, βρέθηκε ότι τα περιστατικά ΟΕ είναι συχνότερα στην επαρχία, σε σχέση με την Αθήνα, όπως έχει φανεί και σε προηγούμενες σχετικές έρευνες (Kosciw & Diaz, 2006; Kosciw et. al, 2014), πιθανόν λόγω έλλειψης ανωνυμίας (Gottschalk & Newton, 2009). Ακόμη, βλέπουμε ότι περισσότερο από το 80% των περιστατικών ΟΕ λαμβάνουν χώρα στο σχολείο, το οποίο, όπως γνωρίζουμε σχετίζεται με μειωμένους διαπροσωπικούς δεσμούς (Wang et al., 2013) και αρνητικές σχέσεις μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών (Elsaesser et al., 2013). Συνεπώς, η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ μαθητών, αλλά και μαθητών και εκπαιδευτικών, και ιδιαιτέρως σε πλαίσια που είναι μειωμένο το αίσθημα της ανωνυμίας, κρίνεται αναγκαία στη φάση της παρέμβασης.

Οι διαπροσωπικοί δεσμοί έρχονται στο προσκήνιο και όταν εξετάζονται οι παρατηρητές/ριες. Στη συντριπτική πλειοψηφία των περιστατικών ΟΕ υπήρχαν παρατηρητές/ριες παιδιά και συχνότερα χαρακτηρίζονταν ως αδιάφορα. Ο ΟΕ σχετίζεται με υψηλά ποσοστά αποφυγής παρέμβασης, λόγω του φόβου κοινωνικής μετάδοσης μη ετεροκανονικού σεξουαλικού προσανατολισμού (Antonio et. al, 2018; Poteat & Vecho, 2015). Επιπλέον, σε μετέπειτα συγκρίσεις φάνηκε ότι τα θύματα τείνουν να χαρακτηρίζουν υποστηρικτικούς τους παρατηρητές/ριες σπανιότερα από αυτούς που ανακαλούν περιστατικό

ΟΕ στο οποίο ήταν παρατηρητές/ριες. Ακόμη, συνολικά σε παρατηρητές/ριες και θύματα εμφανίζονται συχνότερα υποστηρικτικοί παρατηρητές/ριες σε μεγαλύτερες τάξεις και εκφοβιστικοί σε μικρότερες. Το γεγονός ότι σε περιστατικά ΟΕ υπάρχουν πάντα παρατηρητές, και μάλιστα παιδιά, ενισχύει για ακόμη μια φορά την πρόταση κινητοποίησης των μαθητών (Prochnow) σε μικρές ηλικίες.

Η κινητοποίηση των παρατηρητών/ριών είναι σημαντική, καθώς η αναφορά του περιστατικού από τα εμπλεκόμενα άτομα εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Οι εμπλεκόμενοι σε περιστατικά ΟΕ συχνά τα αναφέρουν στους φίλους και τους γονείς, με την αναφορά σε ενήλικες να μειώνεται όσο μεγαλώνουν και την αναφορά σε φίλους και συμμαθητές να αυξάνεται. Ωστόσο, όταν προχωράμε σε συγκρίσεις μεταξύ θυμάτων και παρατηρητών, φαίνεται ότι τα θύματα τείνουν να το αναφέρουν λιγότερο σε γονείς, φίλους και εκπαιδευτικούς. Γνωρίζουμε ότι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μια τέτοια αποκάλυψη από τα θύματα οδηγεί στην αποκάλυψη του σεξουαλικού τους προσανατολισμού και ίσως στην διάρρηξη των, σημαντικών για τη διαχείριση των αρνητικών συνεπειών του ΟΕ, δεσμών (Espelage et. al, 2019; Rodrigues et. al, 2016). Αναγνωρίζεται εδώ η ανάγκη να εκπαιδεύουν οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί συμμετέχοντας σε σχετικά προγράμματα για την ανάπτυξη υποστηρικτικού, σε θέματα ΟΕ, περιβάλλοντος στο σπίτι και στη σχολική τάξη.

Με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας προτείνεται η συμπεριληπτική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού, με στόχο να δημιουργηθεί ένα συμπεριληπτικό, χωρίς έμφυλα στερεότυπα, περιβάλλον, να αυξηθεί η κινητοποίηση των μαθητών (Prochnow) και να μειωθεί η άγνοια και ο ιδιαίτερα έντονος, όπως διαφαίνεται στα θύματα, αντίκτυπος των πρώιμων περιστατικών ΟΕ (Kantor et. al, 202; O'Higgins-Norman, 2009; Poteat & Russell,

2013; Romeo & Horn, 2017; UNESCO, 2013). Ακόμη, για παιδιά άνω των 13-14 ετών, λαμβάνοντας υπόψη τη μέση ηλικία αποκάλυψης του σεξουαλικού προσανατολισμού των παιδιών στους συμμαθητές τους (Zhao et al., 2021), προτείνεται η δημιουργία συμμαχιών μεταξύ γκέι και στρέιτ μαθητών (Ioverno et. al, 2016; Ioverno & Russell, 2020; Marx & Kettrey, 2016). Οι συμμαχίες αυτές στοχεύουν στην ενίσχυση των διαπροσωπικών δεσμών μεταξύ μαθητών (Wang et al., 2013) και προβλέπεται να μειώσουν τον φόβο κοινωνικής μετάδοσης (Antonio et. al, 2018; Poteat & Vecho, 2015) και να αυξήσουν τις επεμβάσεις σε περιστατικά ΟΕ και κατ' επέκταση το αίσθημα υπερηφάνειας και ανήκειν των θυμάτων (Frey et. al, 2015). Οι συμμαχίες μεταξύ γκέι και στρέιτ προτείνονται και ως μέσο ενίσχυσης της αναφοράς περιστατικών ΟΕ σε άλλους, καθώς όπως είδαμε συχνά αυτά δεν αναφέρονται από τα θύματα, λόγω φόβου διάρρηξης των κοινωνικών τους δεσμών (Espelage et. al, 2019; Rodrigues et. al, 2016).

Σε μελλοντική έρευνα θα μελετηθεί η επίδραση των προτεινόμενων παρεμβάσεων συμπεριληπτικής σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και γκέι- στρέιτ συμμαχιών στη συχνότητα των περιστατικών ΟΕ. Ακόμη θα ελεγχθεί η σχέση των παρεμβάσεων με παράγοντες όπως το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η τάξη φοίτησης του θύματος, η περιοχή και ο χώρος του περιστατικού ΟΕ, η επαναληψιμότητα και η διάρκειά τους, η ύπαρξη παρατηρητών και η συμπεριφορά τους, η αντίδραση των θυμάτων, η πιθανότητα αναφοράς του περιστατικού και τέλος η επίδραση αυτών στη ζωή τους, σχολική και μη. Τέλος, προτείνεται μελλοντική έρευνα που στόχο θα έχει τη μελέτη περιστατικών ΟΕ που αναφέρονται από τους δράστες και τη σύγκριση των αποτελεσμάτων αυτών με τα περιστατικά που αναφέρονται από παρατηρητές και θύματα ΟΕ.

Βιβλιογραφία

Day, J. K., Ioverno, S., & Russell, S. T. (2019). Safe and supportive schools for LGBT youth:

addressing educational inequities through inclusive policies and practices. *Journal of School Psychology*, 74, 29–43. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2019.05.007>.

Elsaesser, C., Gorman-Smith, D., & Henry, D. (2013). The role of the school environment in relational aggression and victimization. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(2), 235–249. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9839-7>.

Espelage, D. L., Hong, J. S., Merrin, G. J., Davis, J. P., Rose, C. A., & Little, T. D. (2018). A longitudinal examination of homophobic name-calling in middle school: Bullying, traditional masculinity, and sexual harassment as predictors. *Psychology of violence*, 8(1), 57.

Espelage, D. L., Valido, A., Hatchel, T., Ingram, K. M., Huang, Y., & Torgal, C. (2019). A literature review of protective factors associated with homophobic bullying and its consequences among children & adolescents. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 98–110.

Frey, K. S., Pearson, C. R., Cohen, D. (2014). Revenge is seductive, if not sweet: Why friends matter for prevention efforts. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 37, 25–35. [doi:10.1016/j.appdev.2014.08.002](https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.08.002)

Gottschalk, L., & Newton, J. (2009). Rural homophobia: Not really gay. *Gay and Lesbian Issues and*

Psychology Review, 5(3), 153.

- Hong, J. S., & Garbarino, J. (2012). Risk and protective factors for homophobic bullying in schools: An application of the social-ecological framework. *Educational Psychology Review*, 24(2), 271–285. <https://doi.org/10.1007/s10648-012-9194-y>.
- Ioverno, S., & Russell, S. T. (2021). Homophobic bullying in positive and negative school climates: The moderating role of gender sexuality alliances. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(2), 353–366.
- Ioverno, S., DeLay, D., Martin, C. L., & Hanish, L. D. (2020). Who engages in gender bullying? The role of homophobic name-calling, gender pressure, and gender conformity. *Educational Researcher* (Washington, D.C.: 1972), 0013189X2096806.
- James Minton, S. (2014). Homophobic bullying: evidence-based suggestions for intervention programmes. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 6(3), 164–173.
- Kahle, L. (2020). Are sexual minorities more at risk? Bullying victimization among lesbian, gay, bisexual, and questioning youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(21–22), 4960–4978.
- Kosciw, J. G., Greytak, E. A., & Diaz, E. M. (2009). Who, what, where, when, and why:
- Demographic and ecological factors contributing to hostile school climate for lesbian, gay, bisexual, and transgender youth. *Journal of youth and adolescence*, 38(7), 976–988.
- Kosciw, J. G., Palmer, N. A., & Kull, R. M. (2015). Reflecting resiliency: Openness about sexual orientation and/or gender identity and its relationship to well-being and educational outcomes for LGBT students. *American journal of community psychology*, 55(1-2), 167–178.
- Marx, R. A., & Kettrey, H. H. (2016). Gay-straight alliances are associated with lower levels of school-based victimization of LGBTQ+ youth: A

- systematic review and meta-analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(7), 1269–1282.
- Meyer, E. J. (2008). Gendered harassment in secondary schools: Understanding teachers' (non) interventions. *Gender and Education*, 20(6), 555–570.
<https://doi.org/10.1080/09540250802213115>.
- O'Higgins-Norman, J. (2008). Equality in the provision of social, personal and health education in the Republic of Ireland: the case of homophobic bullying? *Pastoral Care in Education*, 26(2), 69–81.
- Pace, U., D'Urso, G., & Fontanesi, L. (2020). The vicissitudes of homophobic victimization in adolescence: An explorative study. *Frontiers in Psychology*, 11, 43.
- Poteat, V. P., & Russell, S. T. (2013). Understanding homophobic behavior and its implications for policy and practice. *Theory into practice*, 52(4), 264-271.
- Prochnow, S. Shifting Boundaries Program and Bystander Intervention Upon Witnessing
Homophobic Bullying Among Middle School Students.
- Rodrigues, L., Grave, R., de Oliveira, J. M., & Nogueira, C. (2016). Study on homophobic bullying in Portugal using Multiple Correspondence Analysis (MCA). *Revista Latinoamericana de Psicologia*, 48(3), 191–200.
- Romeo, K. E., & Horn, S. S. (2017). Adolescents' judgments of homophobic harassment toward male and female victims: The role of gender stereotypes. *Journal of Moral Education*, 46(2), 145–157.
- Sterzing, P. R., Gibbs, J. J., Gartner, R. E., & Goldbach, J. T. (2018). Bullying victimization trajectories for sexual minority adolescents: Stable victims, desisters, and late-onset victims.

Journal of Research on Adolescence: The Official Journal of the Society for Research on Adolescence, 28(2), 368–378.

Wang, C., Berry, B., & Swearer, S. M. (2013). The critical role of school climate in effective bullying prevention. *Theory into Practice*, 52(4), 296–302. <https://doi.org/10.1080/00405841.2013.829735>.

Wang, C. C., Lin, H. C., Chen, M. H., Ko, N. Y., Chang, Y. P., Lin, I. M., & Yen, C. F. (2018). Effects of traditional and cyber homophobic bullying in childhood on depression, anxiety, and physical pain in emerging adulthood and the moderating effects of social support among gay and bisexual men in Taiwan. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 14, 1309.

Zhao, Z., Toomey, R. B., & Anhalt, K. (2021). Sexual orientation disclosure to classmates among Latinx sexual minority high school and college youth. *Journal of Research on Adolescence: The Official Journal of the Society for Research on Adolescence*, jora.12664.

<https://doi.org/10.1111/jora.12664>